

988091

LUCEAFĂRUL

7

Serie nouă

Octombrie 1941

Anul I.

208

LUCEAFĂRUL

REVISTĂ LUNARĂ DE LITERATURĂ, ARTĂ ȘI CULTURĂ GENERALĂ

COMITETUL DE REDACȚIE:

VICTOR PAPILIAN, D. STĂNILOAE, OLIMPIU BOIȚOȘ, MIHAI BENIUC ȘI GRIGORE POPA

Colaboratorii revistei: Ion Agârbiceanu, Mircea Alexiu, Simion Anderco, Nicolae Balcă, Zevedei Barbu, V. Beneș, Lucian Blaga, Lucian Bologa, Alexandru Ceușianu, Paul Constant, V. Copilu-Cheatră, Dimitrie Danciu, Al. Dima, Petru Drăghici, Ioan Fruma, Virgil Fulicea, Ion Gherghel, Gherghinescu Vania, Victor Iancu, Ștefan Manciu, Grigorie T. Marcu, Aurel Marin, C. Munteanu, Teodor Murășanu, M. Nanu, Ionel Neamtzu, Al. Negură, Vasile Netea, Ionel Olteanu, Petre Pascu, Horia Petra-Petrescu, George A. Petre, Licu Pop, George Popa, Iulian Popa, O. F. Popa, I. Popescu-Sibiu, D. D. Roșca, M. Samarineanu, Constantin Sassu, I. V. Spiridon, Octav Șuluțiu, Horia Teculescu, Gabriel Țepelea.

Manuscrisele, cărțile și publicațiile periodice de recenzat
se vor trimite pe adresa redacției.

*

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

*

Cine reține un număr din revistă, se consideră abonat și este rugat
să trimită abonamentul prin mandat postal, pe adresa administrației.

*

Redacția și administrația: Sibiu, Strada Oituz Nr. 4.
(Ore de birou: zilnic dela 4-6 d. m.)

Abonamente: În țară, pentru particulari, anual Lei 300.—
pentru autorități și instituții „ 1000.—
În străinătate dublu.
Exemplarul Lei 30.—

Inscrisă în registrul de publicații periodice la Tribunalul Sibiu, Secția II-a, Nr. 1469/1941

Tiparul Tipografiei „Dacia Traiană”, S. A., Sibiu.

Secretar de redacție: Olimpiu Boițoș.

Țara mămă

de

Gherghinescu Vania

*Pe obrazu-i uscat pâlpite lumina
Unui surâs de convalescent...
(E ca mama lui Ion, din cutare regiment,
Căzut în Basarabia, sau Bucovina).*

*Uneori, copleșită de chin,
Ar ofta din adâncuri, ar geme...
Însă nu vrea să plângă, nici să blesteme
Intortochiatul destin.*

*Suferă, tace, crede și tânjește;
Inima, inima, tot o mai doare...
Zadarnice sunt zilele cu soare,
Când doar în parte visul se 'mplinește.*

*Strânsă cu genunchii la gură,
Scrutează, prin ceață, un drum
Ca și al dorului de lung — acum...
Dar nu se 'ndoește; așteaptă și 'ndură.*

Relativismul estetic al d-lui E. Lovinescu

de

Al. Dima

Poziția estetică a criticei d-lui E. Lovinescu a fost limpede și definitiv formulată abia în al șaselea volum al *Istoriei literaturii române contemporane*, după o activitate de critică literară extrem de bogată, după o asiduă frecventare a literaturii deci și o cunoaștere pasionată a fenomenelor ei particulare. Criticul pare a fi procedat dar inductiv, experimental, mult mai sistematic decât a voit și îi era firea, ridicându-se la înălțimea explicațiilor teoretice abia într'un târziu. Nu trebuie să exagerăm însă, firește, strictețea metodică a acestei procedări, întru cât încă din primele manifestări ale impresionismului său critic concepția îi era prezentă intuitiv, limpezirea și cristalizarea ei producându-se numai treptat, până la formularea de care pomeneam.

În volumul *Mutația valorilor estetice* se adună așa dar și îmbracă forme teoretice precise gândirea estetică a d-lui E. Lovinescu, spre a cărei atitudine titlul lucrării deschide o fereastră lămuritoare. „Mutația” ne situează, firește, în lumea mobilității estetice, departe de orice dogmatism, într'o concepție de tip heracliteian, din care punctele de rezim și certitudinile lipsesc aproape cu totul. Spiritul relativismului modern agită în toate felurile această viziune estetică ce se clădește pe stratul lunecos al unei nesiguranțe permanente.

Era firesc deci ca încă din primele pagini ale expunerii sale teoretice să ia o atitudine agresivă și absolut negatoare față de estetica științifică. „*Plecăm dela premiza categorică masivă — scrie d-l Lovinescu — a neputinței principiale a formulării unei doctrine estetice pe baze strict științifice*”, (op. cit. pag. 7) sau „*estetica științifică a frumosului privit în universalitatea lui e cu neputință*” (pag. 8). În mobilitatea continuă a contemplațiilor sale, această opoziție constituie unul din puținele puncte fixe de a cărui fermitate relativismul său general ar fi putut totuși să se îndoiască.

Motivarea atitudinii antiștiințifice a d-lui Lovinescu se realizează prin următoarea judecată categoric negativă asupra esteticului: „*acesta nu e o noțiune universală, uniform valabilă ci numai expresia unei plăceri variabile, individuale*” (op. cit. pag. 8); se afirmă adică o poziție psihologicistă și hedonistă ce nu se poate împăca, firește, cu normele științei. Autorul trece apoi mai departe la analiza variațiilor esteticului înfățișând pe rând factorii lui determinanți. Reluând teoriile lui Taine, d-l Lovinescu va însemna mai întâi că esteticul e în funcție de rasă, „*care există ca o ființă indiscutabilă, cu o putere de creație tot atât de neîndoioasă, deși mult mai redusă decât se crede, dar în schimb cu o forță de asimilare, de adaptare nemăsurată*” (pag. 11), caracterizare ce amendează legile imitației lui Tarde, atât de mult utilizate de autor ca principii de explicare ale civilizației românești. Urmează cel de-al doilea factor ce determină variația esteticului: „*factorul timpului ce intervine cu o acțiune a cărei forță crește în decursul istoriei până a deveni în zilele noastre precumpănitoare*” (pag. 13). Asupra acestui element, d-l Lovinescu insistă în mod deosebit însemnând consecințe grave: timpul imprimă esteticului o fizionomie atât de distinctă dela epocă la epocă, încât acestea devin adevărate insule izolate pe care sensibilitatea nu le poate străbate, „*o iremediabilă prăpastie estetică între noi și trecut*” (pag. 80), care duce la

„convingerea incapacității sufletului modern de a se identifica formelor de artă perimate“ (pag. 79). Singura sferă de exercitare rămâne dar „actualitatea literaturii naționale, singura de resortul criticei bazate pe sensibilitate, pe consonanță de sensibilitate“ (pag. 80). Suntem în fond deci prizonierii fără speranță ai timpului nostru, din care numai pe cale intelectuală putem evada.

Relativizarea conceptului estetic merge însă și mai departe, în continuă degradare dela „noțiunea universală“ la „plăcerea variabilă, individuală“. În cadrul aceleiași rase și epoci, plăcerea estetică e schimbătoare „dela individ la individ“, căci „conceptul frumosului e o creațiune individuală, pe măsura capacității estetice a fiecăruia“ (pag. 21). Consecința acestei constatări: „estetica se pulverizează așa dar în principiu în atâtea estetici câți indivizi sunt“ (pag. 21), fără să ajungă totuși încă la punctul terminal al evoluției descendente, întru cât „de urmărim și mai aproape procesul de pulverizare a sentimentului estetic, vedem că se continuă nu numai la indivizi, ci și în conștiința aceluiași individ după momente“ (pag. 25). Relativismul estetic sau impresionismul cel mai consecvent atinge, aci am spune prin contrast, forma lui absolută dizolvând prin urmare orice puțință de întemeiere a unei estetici științifice. Dar posibilitatea însăși a oricărui studiu ar fi eliminată, dacă d-l Lovinescu n'ar admite totuși că „deasupra esteticei individuale se desprinde estetica unei societăți date“ care porcede dela un nucleu restrâns de artiști și oameni de gust, ce se mărește continuu, până se ajunge la „formula estetică a unei generații, a unei epoci, a unei civilizații“ (pag. 24). Ne rămâne atunci puțința unui studiu istoric al variațiilor estetice ale epocilor, dar numai atât. În locul unei estetice științifice se preconizează o „istorie a esteticei adică a variațiilor sentimentului estetic“ (pag. 8), concluzie în concordanță cu relativismul autorului.

* * *

Examinând acum această concepție cu argumentele ei înseși, imanent, observăm de îndată că relativismul ei general e puternic atenuat și contrazis de existența — la care criticul consimte — a „formulei estetice a unei generații, a unei epoci“, ba chiar a „unei civilizații“. Conceptul estetic a reușit dar să nu mai fie individual, ci destul de general, înglobând cel puțin pe indivizii unei epoci întregi, ceea ce înseamnă că pulverizarea lui reală nu s'a produs de fapt. O puțință de „universalitate“ măcar relativă a esteticului e admisă deci și de d-l Lovinescu. Dar prin aceasta, viziunea sa estetică se clatină în ansamblul ei și prin spărtura pe care singur și-a tăiat-o pătrunde apa tuturor argumentelor estetice și științifice. Variația dela moment la moment a conceptului estetic în cadrul aceluiași individ nu ține seama astfel de date elementare ale psihologiei și anume de existența *eului* la care se raportează ca la un „centru de relații“, cum spunea Natorp, toate fluctuațiile vieții sufletești. Prezența unei permanente conștiințe a eului dă unitate și consecvență manifestărilor sufletului, cu atât mai mult cu cât e vorba de sentimente superioare cum sunt cele estetice. Mergând apoi mai departe, pe urma propriei concesiuni a d-lui Lovinescu, ce admite un consens al indivizilor în cadrul aceleiași generații, e firesc să ne întrebăm dacă nu cumva e posibilă și o înțelegere între mai multe generații și epoci, odată ce în definitiv solidaritatea aceasta temporală se întemeiază pe structura comună a umanității. Să fim noi într'adevăr robii iremediabil înlănțuiți ai epocii noastre? Să cităm aci o părere autorizată ca cea a lui Croce, care socotește că o „reintegrare în noi a condițiilor schimbate în cursul timpului e cu puțință datorită „muncii interpretării istorice“, care reinviază mintal și ne face să vedem opera așa cum o vedea autorul în momentul producerii ei, adăugând: „astfel trăim în comunicare cu alți oameni ai prezentului și trecutului“. ¹⁾ Firește, calea pur intelectuală a erudiției istorice nu e suficientă, ci evocarea trecutului — spune Croce — trebuie însoțită de gust și imaginație ca virtuți estetice specifice. Dar experiența însăși a istoriei literare ne arată cum aceste transpuneri în alte epoci sunt posibile prin faptul cel puțin că, dincolo de valorile mobile de fond ale operei, ni se impun, peste timpuri și rase, valorile estetice ale expresiei.

Relativismul estetic al d-lui E. Lovinescu, moderat odată de el însuși prin admiterea acelei „formule estetice a unei generații sau epoci“, cunoaște însă și o a doua relativizare sau, cum spune d-sa, o încercare „de a limita incertitudinea în hotare firești“, o căutare a unor puncte fixe pe un teren atât de lunecos. Reluând într'o măsură atitudinea de altădată a lui F. Brunetière

¹⁾ „L'Esthétique comme science de l'expression et de linguistique générale“, pag. 123.

împotriva impresionismului, autorul nostru socotește că poate întreprinde „introducerea în determinarea valorilor literare a principiului de oarecare stabilitate a genurilor literare“, care este „pur estetic și ne dă posibilitatea orientării fără a cădea totuși în excesele dogmatismului strâmt“ (op. cit. pag. 227), iar genurile despre cari ni se vorbește sunt doar cele două: al subiectivului și al obiectivului, așa cum în mod cu totul general au fost de mult distinse.

Desprindem cu prilejul acestei noi deviații a d-lui Lovinescu, foarte fireasca și omeneasca sa năzuință spre certitudine care e de fapt un pas, fie el cât de minuscul, către hula estetică științifică. Este însă direcția lui fericită? Din păcate, nu acesta e cazul. Teoria genurilor literare și artistice din antichitate, dela Aristot și până la Brunetière, cu toată continuitatea ei respectabilă, nu s'a putut nicicând cristaliza de fapt în categorii bine distincte și de toată lumea acceptate. Nu s'a ajuns în realitate la o definiție științifică a lor, așa că judecarea estetică a unei opere prin raportarea ei la genul tutelar, model e dificilă. Pe de altă parte, o astfel de subsumare înseamnă renunțarea la caracterul unic al operei, la ceea ce formează individualitatea și originalitatea ei, adică tocmai la valoarea ei distinctă în artă, creațiunile adevărate trăind în realitate prin tendința lor de a evada din cadrul genurilor, ci nu prin aceea de a le realiza aproximativa definiție.

Din cele două principale obiecții formulate mai sus, reiese inconsecvența relativismului estetic al d-lui E. Lovinescu și prin aceasta opoziția față de estetica științifică, aparent atât de acerbă, se clatină vădit, deschizând tocmai zări pentru o instituire cel puțin parțială a ei.

Poezii

de

Lucian Valea

Întoarcerea lângă pământ

Părinților mei

*Eu n'am primit viața cu măslin
Și nici nu m'am rugat de mântuire,
Dac'am gemut de dor și răzvrătire,
Știam să sorb din visuri ca din vin.*

*N'am vrut să plâng, deși în colțul genei
O lacrimă îmi tremura cu ură,
Nu mi-a incremenit tăcerea 'n gură
Și nici senin n'a curs din vârful penei.*

*Am fost așa cum sânt — nebun ori zeu —
Dar mi-am avut în cer înfipt'o stea.
Ce-i de-o să mă bârfească cineva
Că m'am luat de piept cu Dumnezeu?*

*M'a ars destinul neamului la os
Și mi-a 'mplântat în carne — crez — revolta.
Iubiam mai mult pământul decât bolta,
De-aceea sufletu-i dădeam prinos.*

*Voiam să-mi samăn inima în glie,
Să crească veșnicii de vreri stejarii,
Rodeau în mine dorurile — carii —
De-mi preschimbau furtuna 'n poezie.*

*Așa trec, Doamne 'n vreme, biet zălud,
Simțind că-mi suie neamu'n vis cât veacul...
... Nu mai aștept decât să trec Feleacul
Să mor printre țărani la Năsăud.*

Cântec pentru o noapte năsăudeană

*Cerul spălăcit: năframă,
Stele: lacrimi de mamă.
Noapte-adie ca o holdă,
Carul scârțâie pe boltă
Și pe-o măgură de vis
Scrie Domnul în zăpis.*

*Se desprind hulubi din stele:
Dorurile mândrii mele.
Ingerii ca bruma prunii
Zic de jele'n cornul lunii
Și se 'nchină gându'n drum,
Lângă troiță de fum.*

*Numai vis sărman de piatră
Câni zării lung il latră.....*

.....

*Noaptea când își spală părul
Varsă zorile ciubărul
Și pe Calea Laptelui
Trece sufletul sălhui.*

Ospăț cu toamna...

*Legat cu-al toamnei, drumul, ce lung ne fuse iarăși...
Ne-am agățat tristețea de-un coviltir de lună
Și-am chiuuit cu munții și zările, tovarăși,
Infiorați că vremea în via ei ne-adună.*

*Am spart ulciorul zilei de-o măgură de hău
Și am băut din vedre ce tistuiău lumină,
N'am adunat în cofa părerilor de rău
Decât regretul toamnei ce-agoniza 'n grădină.*

*Am petrecut întruna în mijlocul risipei
Cât n'ajungea seninul din bolta ardeleană,
Svârleam în veșnicie cu bolovanii clipei
Și în mătasă, noaptea sorbea cu noi din cană.*

*Am drumejit cât ține în lung și'n lat Ardealul,
Că se mira pădurea când auzea departe
Căruța cu Octombre, din bici lovindu-și calul,
Și chiuiau copacii întineriți ca'n Marte.*

*Așa ne fuse drumul, cu toamna, dragi tovarăși —
Ospăț nebun de care și vremea mai suspină;
Dar sfărâmând tristețea, noi ne-om întoarce iarăși
Din vis să facem faptă, din cântece lumină...*

Vinovat?

de

Alexandru Ceușianu

II

A doua zi grefierul, intrând la ora regulamentară în birou, se furișă tiptil spre cabinetul procurorului și crepă puțin ușa. Procurorul stătea la masa lui de scris, parcă nici nu s'ar fi mișcat de acolo toată noaptea.

— Intră, intră. Am de lucru pentru D-ta — auzi glasul poruncitor de dincolo de ușă și i se făcu dintr'odată rău la stomac. Iși duse o mână la buzunar să-și scoată ochelarii, iar cu cealaltă se prinse de clanță, incapabil să facă vreun pas înainte. Fixat în poziția aceasta, se temeni de câteva ori în șir — în semn de scuză c'a fost lipsă la chemare — și numai într'un târziu își regăsi graiul:

— Îndată, domnule procuror.

— Ci vino — se impacientă procurorul — și du dosarele cu cercetările de azi la cabinetul II; sunt cauze comune, fără cine știe ce importanță. Predă-le cuiva... eu n'am răgaz să mă ocup de ele.

— Îndată — se bâlbâi grefierul, rotindu-se 'n pragul ușii, ca o pasăre prinsă 'n colivie, apoi reuși să-și așeze ochelarii pe nas și, ieșind din ceața nesigură a vederii slăbite, își regăsi prestața. Se puse 'n mișcare, mașinal, ca o fantoșă cu arcul tras, merse la masă și luă în brațe vraful cu dosare, meticolos și pedant, parcă i s'ar fi dat pe mână o comoară. Ieși în camera lui de lucru, trecu dosarele într'un tablou și porni apoi la cabinetul II, în căutarea unui substitut. Avu de așteptat până să se poată scăpa de dosare și reveni, măsurat și sobru, să anunțe că și-a împlinit încredințarea dată. Când intră din nou în cabinetul procurorului, i se păru lucru foarte firesc că-l vede 'n fața mesei procurorului pe invinuitul de aseară, Benjamin Stagure. Benjamin? Reținuse numele acesta neobișnuit și 'n sinea lui se indignă din nou. Cum poate purta cineva un nume atât de straniu! Și pentru un om ca acesta, d-l procuror nici nu-l băga în seamă; îl lăsa să aștepte la ușă...

Pe masă, în fața procurorului, acolo unde stătuseră dosarele mai înainte, se aflau acum teancuri de bancnote. Grefierul clipi neincrezător din pleoape. Teancuri de bancnote prinse în manșetă de hârtie — grămadă unele peste altele — și procurorul vorbea aprins, iar Benjamin Stagure tăcea.

— Ce rost au banii aceștia — spune-mi — ce rost au?

Se putea deduce din felul agresiv cum vorbea procurorul că a trebuit să se întâmple ceva cu totul neobișnuit.

— Spuneai aseară că n'ai altă avere decât mașina, care ți s'a sdrobit...

— N'am avut... dădu Stagure din cap.

— Și-acuma ai. Vii tam-nesam și-mi trântești maldărul de bancnote pe masă. Te mai întreb odată, de unde mi te pomenești cu atâta bănet? Ai furat? Ai tâlhărit? Sau ai găsit banii pe maidan?

Procurorul s'a ridicat și-și ține adversarul strâns în priviri. Benjamin Stagure nu se mișcă. Obrajii îi sunt puțin mai scofâlciți ca aseară și paloarea feții mai accentuată; buzele rămân însă mute.

— Nu vrei să-mi răspunzi? Mă faci pe mine să-ți ghicesc gândurile?

E nepăsare sau teamă de-a vorbi? Benjamin Stagure-și lasă capul în piept și tace.

— Vino, domnule grefier — izbucnește procurorul, nemaiputându-și domina pornirea — să dresăm cuvenitul proces-verbal.

Grefierul tresare fulgerat; adecă totuși i s'a observat prezența și el se credea martor nevăzut, într'o afacere cu bani mulți, foarte mulți. El — grefierul — n'a văzut niciodată mai mult decât un sutar, două pe masa lui, aruncați acolo, așa, în cazuri cu totul excepționale; iar aci?

Agrăirea procurorului i-a despiciat gândurile în două, așa că nici nu știe cum găsește hârtie și condei, să răspundă ordinului. Spaima-i tremură 'n oase de ceea ce s'a încumetat să cugete și se uită dușmănos spre Benjamin Stagure.

Benjamin! Numai un om care are așa un nume șod poate face asemenea trăznăi; s'arunce banii cu nemiluita pe masa procurorului...

— Scrie! — ordonă procurorul și condeii muiat în călimară, la răstimpuri cronologic egale, taie brezde mărunte și umede pe luciul imaculat al hârtiei.

— Benjamin Stagure, învinuit de-a fi autorul conștient și interesat al accidentului dela Delureni, cauzând moartea marelui om de stat Constant Vorodan, s'a prezentat în fața noastră din propriu îndemn și a depus suma...

— Spune-mi câte sute de mii, Stagure?

Învinuitul a stat cu capul întors spre geam; acum tresare imperceptibil, revine cu inconstință și se uită 'ntins spre procuror, parcă n'ar înțelege de ce anume e vorba. Scutură capul și dă din umeri. Nu-l importă.

Procurorul s'apropie de el și-l prinde de umăr:

— Vino-ți în fire, omule, și răspunde.

Stagure pare nesfârșit de obosit și o tresărire chinuită îi trece peste față. Buzele se rotunjesc, se mișcă, formând anevoie sunetul alor două silabe abia îngânate:

— Nu știu.

— În definitiv, mare lucru — se revoltă procurorul. Numără grefier suma și treci-o în procesul verbal. Și 'n timp ce grefierul se osârdește molfăind, să facă numărătoarea, procurorul se duce din nou la masă, față în față cu învinuitul.

— Mai ai răgaz să-mi dai o explicație, Stagure. Nu ești tu om atât de lipsit de conștiință, să mă faci să cred c'ai venit aci să mă cumperi. Te-am lăsat pe picior liber. Puteai să nu te mai întorci. Organele mele de urmărire ți-au pierdut urma. Așa dar aveai posibilitatea să te sustragi puterii mele și să mă faci să plătesc cu capul încrederea ce-am avut în D-ta. N'aveam decât cuvântul D-tale, și ce-i astăzi cuvântul unui om? Care-i prostul să se mai increadă în cineva așa cum am făcut-o eu față de D-ta! Și iată că-mi intri pe prag cu niște bani, pe cari mi-i arunci pe masă din senin, și mă faci să-mi schimb până și părerea bună ce mi-am făcut-o despre D-ta, văzându-ți omenia de-a te prezenta de bună voie. Cine ți-a dat banii? Spuneai că n'ai prieteni...

— N'am avut... zice Stagure cu voce tot atât de încoloră ca și când ar fi vorbit cu sine însuși.

— Acuma ai prieteni, ai bani, ai de toate, deoarece... Concluzia n'o mai rostește procurorul; strânsa legătură între fapta săvârșită și noua desvoltare a lucrurilor este atât de evidentă, că nu se mai cere să zică: „ești vinovat“.

Stagure se uită cu ochii fierbinți la procuror și-o străfulgerare de mânie țâșnește din priviri:

— Pierdeți vremea de geaba cu mine, și 'n timpul acesta...

Picuri de sudoare rece îi brobonesc pe frunte. Se uită la grefier cum numără banii și se cutremură, parc'ar vrea să se apere de-o viziune urâtă. Procurorul nu l-a scăpat nicio clipă din ochi:

— Vrei să te lapezi de bani?

— Șapte sute de mii... oftează grefierul, asezându-se la locul său.

— Șapte sute de mii, repetă procurorul. Are pe-un nebun înaintea sa, sau reacția suflătoare, remușcările de conștiință au provocat minunea? Prea departe nu poate fi de adevăr. De astădată e mai prevăzător. Așteaptă, fiindcă știe că tăcerea e unicul mijloc de-a precipita o mărturisire. Și nu se'nșală. Stagure începe să vorbească:

— Când ați pomenit ieri c'a fost o mașină oficială în drum spre graniță, și c'a fost decomandată, am crezut că-i o apucătură să mă faceți mai rău de cum sunt. Am simțit însă din felul cum grăiați, domnule procuror, că-mi spuneți faptele așa cum s'au petrecut aievea, numai că eu, vedeți, eu... n'am știut de așa ceva. Acel cineva, care mă poftise să mă duc la graniță, nu-mi spusese nimic, fie că n'a prevăzut că are să se'ntâmplesse ceea ce s'a întâmplat, fie că dimpotrivă, a calculat cu preștiință că drumul meu duce spre pușcărie. Din capcana aceasta nu mai era scăpare. Mi-ați dat însă frâu liber să merg la casa mea, să bat drumul cel mai cumplit ce l-am bătut vreodată în viața mea...

— Imi poți indica adresa?

— Turnuleț 4. E o casă modestă. Casa unde-mi făurisem cândva o căsnicie fericită și din care nu mai putusem să plec...

Stagure se oprește oarecum speriat de îndemnul lăuntric de a-și descărca sufletul, și frânează vorba, crișcând din dinți.

— Nu importă ce-a fost în trecut. Astăzi precumpănește, și astăzi nu mă mai pot înduioșa de ceea ce-a fost.

Stagure răsuflă greu. Contrastul de umbră și lumină alternează în expresia feții, ilustrând lupta ne'mpăcată dinlăuntrul său.

— Am luat-o razna spre acel acasă al meu, domnule procuror, și am găsit pe cine nu se cădea să găsesc acolo. M'am smuls ca un câine din lanț, când mi-am dat seama în ce ape tulburi am intrat. Mă credeau scăpat de urmărire și s'au sfătuit din ochi. Nu puteam vorbi singur, să întreb, să aflu, să mă conving, căci streinul care sta între noi a întrebat în limba lui, dacă nu mi se cuvine vreo răsplată. Și ea a dat din cap. Știa că mașina îmi fusese unica mea avere. Eram omul ei. Și-atunci streinul a scos teanc după teanc dintr'un ghiozdan și mi le-a predat, să am cu ce-mi cumpăra altă mașină și să mă ascund de urmăritori. Ea s'a aplecat spre ureche și mi-a șoptit lucruri pe care nu le-am mai înțeles. Banii ardeau în palmele mele. Mă plătiseră cum plătești o slugă pentru cine știe ce lucru mare ce l-a săvârșit. N'am mai avut stare acolo. Am plecat fără vorbă, ca unul care vede prăbușindu-se lumea. Nu știu cum a trecut noaptea și pe unde-am hoinărit cu năpasta 'n cap. Banii însă trebuia să vi-i aduc, să știți că-s omul lor plătit...

Stagure își plesnește palmele 'n față, vâlvorindu-și părul cu degetele.

— Luați-mă și mă închideți. Ferecați-mă de zid. Legați-mă în fiară, să se isprăvească odată cu mine... Și dacă nu este destul ceea ce am făcut, iacă Vă dau banii... Vă cumpăr, cum m'au cumpărat și ei pe mine...

Stagure nu mai poate vorbi. Ochii îi ard în orbitele uscate și o înfiorare subită îl face să cadă în sine. E clipa în care intervine procurorul cu autoritate. În glasul clar și tăios cu care pronunță cuvintele, nu se simte nicio nuanță de compătimire:

— Benjamin Stagure, în numele legii, te declar arestat!

Grefierul își adună umerii spre cap, uluit de întorsătura lucrurilor. În viața lui a văzut multe de toate și asta-l ajută să-și regăsească repede cumpătul. Scoate cu îndemănare blancheta unui mandat tipărit și completează golurile.

Stagure întinde o mână, parcă s'ar afla pe mare și cineva i-ar fi aruncat o scândură de salvare. Privește nedumerit spre procuror, dacă a auzit bine ceea ce i s'a spus și, citind din asprimea căutăturii confirmarea dispoziției, se'nseninează brusc. Nu spune niciun cuvânt, nu face nicio mișcare, numai ochii se umple cu lacrimi și-i curg lacrimile pe față în jos, parcă i s'ar fi făcut un bine nesfârșit.

III

Pe sală, încadrat între doi temniceri, Stagure-și așteaptă rândul să treacă peste vămile procedurale. E puțin mai tras la față, buzele îi sunt mai subțiate și la gât, acolo unde fusese sgârietura, nu se vede decât o dungă roz, complet vindecată. Tace...

A tăcut tot timpul, de când se află 'n închisoare, exasperând paciința celor ce-aveau să-i cerceteze cazul. Niciunul dintre magistrații anchetatori nu știuse să se apropie de sufletul lui, așa cum o făcuse procurorul, și cu procurorul nu mai dăduse față. Nepricepând orânduirea mersului unei judecăți, se lăsase în voia celor ce-l duseseră dela o ușă la cealaltă, întâmpinat pretutindeni cu vădită neîncredere și supus acelorași întrebări istovitoare, la care se resemna să dea răspunsuri rare: „Nu-s vinovat”. „Nu știu”. Și niciunul dintre magistrații care au urmat procurorului n'au avut o vorbă bună pentru dânsul. L-au dușmănit pe față, cum dușmănești o fiară sălbatecă. L-au înjurat și l-au batjocorit, și cu cât fusese pizma mai tare, cu atât se 'ndârjise mai mult în tăcerea sa.

Aceasta era dreptatea ?

La picioarele lui, o fâșie de ziar mototolită și murdară. Stagure s'aplecă s'o ridice, zărind colțul unei imagini tipărite.

— Ce te află ? se răsti unul dintre gardieni, ghiontindu-l.

— Lasă-l, mă — se milostivi celălalt — că nu face nimic rău.

În adevăr, rău nu putea face nimănui cu aceea că despăturase petecul de ziar : cel mult lui însuși, căci recunoscuse chipul din cea dintâi clipă când l-a putut vedea mai aproape. În josul imaginii, numele, cu litere îngroșate. Un nume care-i fuge pe dinainte, încâlcindu-i gândul și făcându-l să se cutremure. Leanca Remény, fosta lui soție. Se uită cu atâta sete la chipul ei, cu atâta înfierbântare, parcă n'ar fi trăit nimic din ceea ce'nseamnă cunoașterea vieții.

Pe sală, e vuet tulbure, de pricinași ocupați fiecare cu năcazul său și nimeni n'are vreme să-l iee în seamă. Se poate lăsa 'n voia amintirilor. Poate citi frânturile de text, din care însă nu deslușește niciun înțeles de ceea ce i s'ar fi întâmplat Lenke-i. Căci Lenke o cheamă nu Leanca, cum scrie'n josul imaginii. Așa i-a auzit numele dintru 'nceput, când o strigase maică-sa, o zarzavagioaică fudulă, oploșită sub un cort uriaș și prididită de târgoveți. El venea tocmai dela atelier, a aruncat privirea într'acolo, ca din întâmplare și s'a uitat și ea la el. O față sglobie, cu obrajii bucălați. Un chip de Cosânzeană, aidoma cum și-o 'nchipuise în visurile lui de flăcău. S'a oprit atunci în loc, pierdut pe-o clipă, cum te uiți la o minune în care nu crezi.

O ungueroaică ?

I-a venit să-și dea cu pumnii în cap de ciudă c'a stat să se uite la ea, să-i asculte vorba stâlcită, păsărească. Era mai mult a bătaie de joc cum îi vorbea limba. Și-a smâncit capul într'o parte și vreme de-o săptămână a ocolit piața mică, unde o zărise. Cu cât voia să se ferească însă mai tare, cu atât se simțea împins mai cu putere spre destinul orb, care-i întâlnise laolaltă și le ferecase sufletele indisolubil deolaltă.

S'au căsătorit.

Taica lui — unul din oamenii aceea care își închină toată bucuria și mândria copiilor — n'a vrut să-l creadă. N'a putut pricepe cu mintea lui de băștinaș pe cele meleaguri mureșene, că sângele lui să se amestece cu sânge de alt neam. Părinteasca lui încruntare n'a mai putut însă nimic schimba. Stagure și-a făcut drum prin vieață de capul său. Era convins că nimeni — nici chiar taică-său — n'avea dreptul să se pună în calea fericirii sale. Vieața îi aparținea lui singur și avea libertatea să facă cu ea ce-i place ; de-aceea nu i-a păsat mult că taică-său a lipsit dela nuntă și că l-a ocolit de-atunci, cum ocolești un lucru ce nu mai este al tău.

Norocul părea că s'a dat de partea lui. Fusese angajat cu plată bună la casa unui bogătaș. N'avea altă muncă decât îngrijirea mașinei ; o mașină luxoasă, sclipitoare, tăcută ca un animal fermecat din basmele copilăriei. Și n'a putut să se rabde să nu-i arete și nevaste-si, să se fălească în fața ei și să se lase rugat de ea s'o poarte puțin prin oraș. Și a dus-o.

O singură dată a dus-o cu mașina — și nici n'a mers departe, să zici c'a fost o plimbare. Rosturile îi se 'ncurcă totdeauna atunci când te aștepti mai puțin, și a fost parcă un făcut că stăpânul s'a întâmplat tocmai atunci să-l vadă și să-i facă semn să oprească mașina. Era mașina lui, avea drept să se urce 'n ea. Stagure a surprins în ochii boerului o scântee ciudată.

Lui Lenke îi plăcuseră hainele, mărgelele, săpunurile parfumate și tot ce s'arată în galantare, să ațâțe gândurile și dorințele unei femei. Lenke a început să aibă rochii scumpe și mărgele de sticlă mată. Adecă el a crezut la început că-s de sticlă, dar când le-a luat într'o zi pe ascuns și le-a dus la un bijutier, omul s'a uitat bănuitor la el și i-a spus că-s mărgăritare : marfă scumpă pe care n'o poate vinde fără să arete de unde-o are.

Stagure a înțeles atunci totul, și după abia câteva luni de trai comun își văzu căsnicia dărâmată. A răbdat el câțva timp așa în tăcere, apoi s'a dus drept în fața boierului și a dat grai sbuciumului și revoltei sale nestăpânite, iar boierul a strâns din ochi, a ridicat brațul spre ușă și l-a scos din slujbă.

Același boier care pe urmă ajunsese om mare în treburile țării, pe care-l adusese cu mașina dela graniță și cu care se 'ntâmplase nenorocirea...

Stagure tresări. Cineva-l chema pe nume. Temnicerii de lângă el înțepeniră cu mâna la cozoroc, ținând în ochii procurorului, care ieșise tocmai dintr'o ședință.

— Stagure!

— Da, domnule procuror.

— Am o vorbă cu D-ta. Domnul președinte îți va comunica termenul desbaterii principale și pe urmă vii la mine.... Și întors spre gardieni: Mi-l aduceți în cabinet.

— Am înțeles, dom'procuror.

Stagure ghemui sdreanța de hârtie în pumn și-o svârli golomoz într'un colț. Agrăirea procurorului trecuse ca o inseninare peste fața lui. Simțea trebuința sufletească să vorbească cu cineva; să se destindă din aerul de prigoană nedreaptă în care se afla; să-și reverse valul de mâhnire ce-l copleșea — în fața cuiva care-l înțelegea...

În anticamera cabinetului dădu cu ochii peste grefier. Își ștergea ochelarii și părea foarte posomorât. Se uita mereu la geam, ca și când s'ar aștepta la cine știe ce furtună în locul soarelui de-afară. Apoi se ridică, se duse la perete, unde atârna un fel de ceas rotund. Ciocăni cu unghia ușor în sticlă și, văzând că arătătorul nu-și schimbă poziția, se întoarse înverșunat la masă.

— Mai caută să așteptați — îi zise, privindu-l pieziș — domnul procuror e ocupat, și până ce nu sună nu e voe... și se făcu că-i lasă uitați. Scria îndărătnic, cu spinarea plecată pe masă și tot continuând, porni să împestriteze monotonia așteptării cu observări abrupte; un fel de monolog sincopat la adresa lui Stagure:

— D-ta ești acela cu praftorița de bani... iac'asa scoate, ca din mânecă un mamelon, domnule... Un maldăr de bilete, că mi-am omorît zilele numărându-le... Parcă lucrurile astea se pot face așa... în văzul lumii... Șapte sute de mii și nicio vorbă să-mi sufle la ureche... Să 'ntrebe măcar dacă se lipește... Dar și-a găsit-o... Domnul procuror nu e om d'ăla să-l poți clinti; cum a scos banii... cum s'a ars... Așa, frate... Acu nu-ți pară rău că ți-or încresta urechile ca la oi... să'nveți de altădată minte... Benjamin te chiamă — ei, dacă Benjamin te chiamă, să știi că-mi pare „bini” și — „amin”.

Ciuda grefierului se poticni aci în zornăitul infundat al soneriei. Se sculă dintr'o svâcnitură, deschise speriat ușa cabinetului, tresări din cap cu o temenea adâncă și întorcându-se spre Stagure, îi făcu semn să intre.

Aceeași încăpere, cu arabescuri răsucite 'n linii culbecate, numai că, la lumina zilei, aspectul camerei era mai prietenos. Stagure nu îndrăzni să s'apropie. Procurorul se uită la el întins, c'un aer de nemărturisită compătimire și arătă apoi cu mâna îmbietor spre scaunul din fața mesei.

— Șezi!

— Vă mulțumesc, domnule procuror.

— Nu este un interogator oficial. Formele s'au isprăvit, judecata va deslega afacerea, după cum va crede de cuviință. Înainte de-a te înfățișa în fața instanței, am vrut să mai vorbesc cu D-ta. N'am uitat că trebuie să-ți fiu recunoscător pentru... procurorul ezită o clipă, negăsind expresia justă... să-i zicem pentru purtarea D-tale de om cumsecade.

Aude bine? Este cineva care-l crede — aici, în palatul acesta vast al Justiției — om cumsecade? După atâta potop de ură și mânie, de incolțiri răutăcioase și dușmănie, Stagure simte cum se sfarmă coaja amărăciunii din jurul inimii, și repetă aproape inconștient aceleași vorbe ce le-a îngănat și mai înainte:

— Vă mulțumesc, domnule procuror.

Sentimentul acesta de ușurare nu durează însă decât o clipă, fiindcă procurorul n'are multă vreme de pierdut. Atacă pe nemijlocite lucruri noi și tulburătoare, în fața cărora Stagure rămâne mut. E vorba de Lenke Remény, de soția lui, de care a divorțat.

— Am găsit-o la adresa pe care mi-ai indicat-o — începe procurorul — strada Turnuleț Nr. 4, și ai avut dreptate. Streinul, care nu se cădea să fie acasă la D-ta, se mai afla acolo...

Cât de reci și fără conținut par cuvintele și cât de intensă emoție provoacă! Stagure s'a aplecat înainte; soarbe cuvânt de cuvânt de pe buzele procurorului și răsuflarea îi umblă repede. Procurorul încă nu știe precis unde și cum să lovească, dar ține firul în mână și-l deapănă încet, cu profundă precauție, ca unul care cunoaște pasiunea undiței.

— Am dat peste ei, în clipa când se pregăteau de plecare; nu credeau să-i mai poată surprinde cineva. Folosiseră timpul bine. În buimăceala ce s'a produs la știrea tragicei dispariții a lui Constant Vorodan, nimeni nu s'a cugetat la sertarele secrete ce se aflau în casa lui. Sîngur Lenke Remény știa unde să caute și ce să scoată din arhiva marelui om. Acte de stat, pe care n'avea dreptul să le cunoască nimeni în afară de căpeteniile dela conducerea țării...

Stagure e palid și buzele-i sunt albe. El știe ce înseamnă această descoperire. Privirile nu i se pot descleșta de pe fața procurorului. E o implorare mută, fierbinte, însetată să afle mai mult, să cunoască amănuntul... faptul divers ce-a trebuit în mod fatal să survină... fiindcă el o cunoaște pe Lenke... Ea e o fire impulsivă, fugoasă 'n hotăriri, dar procurorul se face ca și când n'ar înțelege și curmă brusc firul:

— Ți le-am spus toate acestea, mânat de-un sentiment omenesc, să-ți fac apărarea mai ușoară...

Stagure nu răspunde; părul i-a căzut în față și-i dă înfățișarea unui cap de studiu, modelat de-o mână de artist. Se roagă intens, cu o încordare de voință ce face inutilă vorba și procurorul știe dintr'odată că și-a ajuns scopul de-a frânge în sufletul învinuitului ultimul baraj de rezistență. Induioșat parcă, aduce el cel dintâi vorba asupra lui Lenke:

— Dacă ai divorțat, cum se face că ea s'a mai întors la D-ta?

Răspunsul vine încet, cu glas sacadat, nesigur:

— N'am fost în stare să mă rup cu inima de ea. Îmi era scârbă de ticăloșenia în care căzuse, totuși o iertasem, de drag ce îmi era, și aș fi vrut s'o duc cu mine încătrăuva, unde să nu ne mai poată supăra nimenea. Gustase din păharul belșugului și vedeam că-i era greu să-mi facă pe voie, dar eram sigur c'o pot smulge din păcat. Nu m'a urmat. Am început să beau. Am căutat s'o uit, înfundându-mă 'n desfrâu și destrăbălare. Sălbatec cum eram de atâta năpastă, voiam să dărâm... numai să dărâm... A mers așa, cât a mers; pe urmă sângele sănătos dela țară m'a biruit. Mi-a trezit mândria de om și m'a făcut să muncesc. Am flămânzit și am răbdat frig, m'am chinuit și m'am măcinat zi și noapte, ca 'n cele din urmă s'ajung la banii care îmi trebuiau să-mi cumpăr mașina.

Procurorul înclină ușor capul în semn că ascultă cu multă luare aminte. Ceea ce-a auzit e încă prea puțin. Dar nu trebuie să-l îndemne, Stagure continuă dela sine:

— Într'o dupămiază — îmi aduc aminte ca de-un lucru ce nu se mai poate scoate din amintire — s'a urcat în mașina mea o cucoană. Nu m'am uitat la ea; nici dânsa nu și-a dat seama în a cui mașină s'a suit. Când ne-am uitat unul la celălalt, ne-am recunoscut. Era întruparea femeii din lumea mare. Bine îmbrăcată, odihnită de trai bun și frumoasă. Era tot Lenke de odinioară, Lenke pe care o cunoscusem și mi se rupea sufletul. Am înțeles și n'am înțeles ce mi-a spus. Mașina a pornit așa într'o doară pe străzi, aiurea, fără direcție precisă, până ce ne-am pomenit afară din oraș.

— Unde mă duci? m'a întrebat Lenke și avea glasul supus, parcă ar fi șezut la volan alt om și nu Stagure — sărăcăciosul și neingrijitul Stagure, călcat în picioare de dragostea cea mare ce nu încetase nicio clipă să se sbată înlăuntrul lui. A urcat sângele 'n mine și a trebuit să mă țin strâns de spițele volanului să nu pierd mașina din mâini. Destinul ne întâlnise din nou și toată viața mea însingurată de până atunci își ceru drepturile. Nu s'a împotrivit. Boierul era dus în străinătate; n'avea de cine să se teamă că stă cu mine acasă.

— Am retrăit zilele celei dintâi nebunii cu și mai multă sălbătăcie. N'aveam ce să mai cer vieții; eram mulțumit. La o săptămână, Lenke m'a prins de mâini și a voit să-mi vorbească. Știam ce vrea să-mi spună și i-am pus mâna pe buze. Boierul își anunțase sosirea. M'am cutremurat. Sticlea în ochii ei o scânteie ascunsă, un îndemn nerostit, care-mi dădea vârtejuri; și ea a înțeles din răspunsul ce-l dădeau ochii mei că boierul se află în primejdie de moarte.

Stagure e conștiu că se dă legat de bună voie în mâinile procurorului, însă n'are niciun rost să-și mai ascundă gândurile. N'are niciun rost să se mai lase trudit de propriile lui îndoieli. A ucis? A căutat doar în atâtea rânduri să-și lămurească această cumplită îndoială. A ucis el cu adevărat pe omul acela care-i intrase în viață, să-i surpe fericirea?

— Ea m'a îndemnat să plec cu mașina la graniță. Cunoștea data sosirii și știa c'am s'o ascult orbește. Nu mi-a spus însă cu niciun cuvânt ce are să urmeze, dar eu simțeam că duc moartea cu mine. Am mânăat mașina ca în vis și mi se păreau toate lucrurile atât de firești. Nimeni nu m'a întrebat cum de mă găseam tocmai eu acolo. Boierul s'a coborît din tren, a văzut mașina, a făcut un semn și s'a urcat în ea. Se vede că făgașurile ursitelor sunt tăiate mai dinainte. Mă uitam la el din oglinda cea mică de deasupra volanului. Era adâncit în lumea lui, nu se uita la mine și nu mă recunoscuse. Abia când și-a dat seamă că mașina aleargă cu o viteză neobișnuită, a aruncat ochii spre mine și mi-a zărit fața descompusă. Privirile ni s'au ferecat deolaltă. Palizise până 'n albul ochilor și încă tot nesigur era, dacă ceea ce vede este adevărat. Sburau arborii și stâlpii de telegraf pe lângă noi parcă țineau de-un zid verde și 'n mine tresălta voluptatea aceluia care răsplătește însutit întreg sbuciumul trecutului. Acum nu mai încăpea nicio îndoială și groaza rânji din ochii lui căscați de buimăceală. Era în mâna mea; îi puteam cere orice. Ar fi consimțit de sigur să renunțe... să-i redea libertatea și asta însemna totul pentru mine. Mașina săgetă înainte cu o iuțea smintită, luând panta din spre Delureni cu o uimitoare precizie. Știu că n'am condus niciodată mai bine. Lenke era în ochii mei și Lenke zimbea... În clipa aceea a sărit boierul din spate și m'a prins de gât. I-am simțit unghia în ceafă, ascuțită și fierbinte ca o tăietură de cuțit și-am pierdut controlul mașinei...

Stagure își șterge nădușala de pe frunte cu dosul palmei.

— Acuma știți, domnule procuror, cum s'au petrecut lucrurile. Știți c'a trebuit să trăiască în mine convingerea că-s nevinovat, până în clipa când mi-ați spus că pe seama boierului fusese rânduită o mașină oficială și fusese de comandat, ca să-l pot eu aduce dela graniță. Atunci s'a clătinat ceva 'n mine și m'am cugetat la Lenke. N'o revăzusem dela accident și știam că 'n mâinile ei trebuie să se afle deslegarea.

Când mi-ați dat drumul să plec de-acî, am alergat ca un smintit spre casă, unde știam că mă așteaptă. Aflase cele întâmplare dintr'o ediție specială și m'a'primit ca pe unul care am făcut o ispravă mare. Era veselă și mi-a venit oarecum rău — știam doar cât de îndelungată vreme o dusesese împreună cu boierul. Nu m'am putut însă dumiri decât atunci când am intrat în odaie, de-am dat cu ochii de strein. Nu știa ce să-mi spună, fiindcă nu-mi vorbea limba și-așa m'a bătut pe umăr, ca pe unul care fusesem unealtă în mâinile lor. În mine nu mai reacționau simțurile. Am luat banii ce mi-i aruncară cu ușurătatea unor oameni care nu știu cât de cruntă-i agoniseala și m'au buimăcit cu totul. N'am știut ce să fac. Am venit la D-voastră, dar n'am fost în stare să Vă dau nicio lămurire. Sufletul meu era rană pretutindeni și crescuse de toate părțile, ca o flacără în care a suflat cineva ca să se stingă...

O umbră de dureroasă crispă trece peste fața lui Stagure. Buzele cu colțurile măcinate tremură:

— Și nu trebuie să-mi mai spuneți ce s'a ales de Lenke... E de prisos, domnule procuror... Am învățat să 'nțeleg graiul nerostit și e mai bine să nu aflu amănuntele cum s'a sfârșit cu ea... O știu și fără să mi-o spuneți.

IV

Completul de judecată și-a format convingerea. Dovezile adunate se 'ncadrează logic și strâns în linia faptelor întâmplare, și au risipit orice umbră de îndoială. Martorii oculari au depus toți împotriva lui Stagure. Au văzut mașina venind ca un bolid, au urmărit cuprinși de groază urcușul vertiginos pe pantă, dându-și seama că nu-i a bună. Presimțirea năpastei s'a confirmat imediat ce-a ajuns mașina în creștetul dealului, unde s'a prăbușit pricinuind moartea lui Constant Vorodan cu bună știință. Motivele care l-au determinat pe inculpat să săvârșească atentatul funest? Clare și convingătoare. A stat în solda străinătății, interesată să provoace dispariția marelui om de stat și ca un corolar al tuturor concluziunilor de vinovăție, încercarea de-a mitui pe procuror cu o sumă fantastică.

Președintele nici n'a mai socotit oportun să suspende ședința și a dat cuvântul procurorului:

— Rezumați-Vă pe scurt, d-le procuror. Curtea e lămurită.

Procurorul a deviat însă dela linia de conduită sugerată de președinte și a intrat în perorația unei stări de fapt, mult prea cunoscută decât să mai merite discuție. Amănuntele accidentului nu importă, nici antecedentele din viața învinuitului. Președintele devine impacient:

— Curtea vă roagă, domnule procuror, să Vă rezumați. E inutil să evocați portretul învinuitului, fiu de țaran și celelalte. Curtea va aprecia asupra tuturor elementelor agravante.

Procurorul însă nu se lasă dezarmat și Stagure, cu mâinile cruce la piept, ca și când n'ar fi propria sa vieață ce-o zugrăvește cu înfierbântare crescândă procurorul, stă și ascultă.

Vorbește despre taică-său... Os aspru 'n cioturi și de neclătinat, ca un stejar crescut din sămânță de stâncă. Intr'ânsul trăiește legea și datina din strămoși. El știe că lăstarul ce i s'a smuls din carne și a apucat în alvia șuvoaielor străine de neam, va trebui să treacă prin încercări cumplite. E năpastă rânduită de cel de sus, dar încrederea în sângele lui nu și-o pierde.

Punțile între tată și fiu sunt toate rupte. În sufletul băiatului a amuțit conștiința; el se crede stăpân peste destinul lui și se închină ispitei înșelătoare.

Este vina lui ca întâlnit-o pe Lenke Remény în drumul vieții sale? Nu pot răspunde decât inversând ideea. Cred că a fost un imperativ inexorabil, căci cu cât e rătăcirea mai mare, cu atât revenirea este mai sigură. Este o iluzie? În desvoltarea rechizitorului meu voiu căuta să definesc evoluția întâmplărilor.

Lenke Remény nu l-a iubit pe Stagure niciodată; în sufletul ei mocneau puteri predestinate unor rosturi mult superioare simplelor impulsuri animalice. N'am să fac elogiul unei femei, care din punctul nostru de vedere a fost o nelegiuită, o bicisnică, o decăzută și n'am s'o văd nici cu ochii lui Stagure, frumoasă ca o felină sălbatecă, dar trebuie să scot în evidență că întreaga ei vieață nu fusese decât un calcul înfierbântat de-a sări din spiță în spiță, până 'n regiunile acelea unde s'a văzut la largul ei, să-și pună în lucrare istețimea înăscută. Ne-ar fi făcut un rău infinit de mare dacă planurile ei ar fi izbutit, și era aproape de țință.

Pe Stagure îl știa rob al dragostei și unealtă sigură în mâinile ei, să execute — datorită sugestiilor subconștiente — o faptă prin săvârșirea căreia ea putea ajunge neobservată în posesia secretelor noastre de Stat. Sentimentul lui Stagure rezistase tuturor încercărilor. Iubirea lui fusese batjocorită, înjosită, terfelită — și cu toate acestea îi rămăsese credincios. Greșeala ei a fost crezând că Stagure nu se va ști nicidecum ridică deasupra de pasiunea lui trupească, rămânând pentru totdeauna în sfera inferioară a instinctelor. Și s'a produs accidentul, după cum îl intuise în diabolica ei prevedere. În ochii ei Stagure nu era mai mult decât sluga ascultătoare care și-a servit stăpâna. Trebuia răsplătit, fiindcă temperamentul ei cerea să se arete nobilă față de acela care-și jertfise pentru ea până și bruma de agoniseală ce-o strânsese de-a-lungul unor ani grei de luptă. I-a dat bani. Mulți bani. Avea de unde. Astăzi cunoaștem toată urzeala celor petrecute, datorită aceluia care în clipa umilinții supreme s'a regăsit pe sine însuși.

În sufletul lui Stagure au început să sune clopotele trezirii și sângele a încăput la grai. Ca din senin prindeau ființă în gândul său credințele vechi, în care îl crescuse taică-său. Țăranul obidit dar dârz, rămas dincolo pe breazdă, resemnat dar neiertător, tăcut și viforelnic în clipa când va răsări ziua de mâine — vorbea orășanului desrădăcinat, aceluia care nesocotise povețele din bătrâni. Nu. El n'avea ce să mai caute alături de femeia care-i necinstise inima încrezătoare, cu toate că pofta instinctelor îl sfâșiasse de viu. Am citit din ochii lui desnădăjduiți, în clipa când îmi adusesse banii blestemați, cum mă imploră să-l leg, să-l închid, să-l țin ferecat, nu cumva să se întoarcă din nou la dansa s'o vestească de primejdia în care se afla ea și comparșii ei. A fost pentru întâia dată c'a înmugurit în Stagure conștiința că omul nu-și aparține și că vieața nu este un bun propriu de care să dispui după bun placul tău.

Sunt de bună seamă probleme care depășesc rosturile unui om, dar în ultima analiză resorturile tainice, care provoacă rupturi în coeziunea organică dintre generații, rămân aceleași, inerente timpurilor ce le trăim. Civilizația modernă și-a găsit în perfecția mașinilor expresia unei finalități ce se confundă cu „eul” individual ridicat la rang de suveran. Mănuitorul mașinei de lux se uită cu dispreț la mâinile noduroase care conduc bătrânescul plug pe vechile brezde ale țării; se lapadă de prejudecățile părinților care îl opresc să-și amestece sângele cu o femeie din alt neam. Vine însă clipa când întâmplările te constrâng să recunoști că tu, fir de nisip care te rupi de-ai tăi, ești grăuntele care, intrând în mașinăria fină și infinit de complicată a statului, îi primejduiești ființa.

Stagure este simbolul redeșteptării, a înțelegerii că „eul” individual nu se poate desintegra de sufletul colectiv, că mic sau mare, bătrân sau tânăr, capabil sau om simplu, toți suntem și trebuie să fim purtătorii sufletescului ce s'a plămădit în sângele nostru de-a-lungul veacurilor.

— Pedepsa — oricât ar fi de mică — n'ar fi decât descurajarea elanului unui reconvalescent. Lăsați să lucreze puterile firești; impulsul sănătății noastre de sânge va elimina narcoticul tuturor pornirilor streine de neam...

Procurorul se întoarce cu glasul copleșit de năvala simțirii spre Stagure și genele-i sunt înrouate de lacrimile iertării:

— Benjamin Stagure, ridică-te în fața judecătorilor tăi și spune-le că ești nevinovat!

Gând moșesc

de

Petre Bucșa

*Ne-au scris Solomonarii leaturile 'n veac
Cu plavazul Detunatei: grunz de piatră —
Și cine știe care mâni de urac
Ne-aprinsără mocnite vreri în vatră...*

*Am îmbucat din jimbla neagră și sălcie
A caznelor crescute peste Țară
Cât colacul zărilor de colilie,
Ori cât tăcerile din stele, bunăoară...*

*... Și de ne-am tâlcuit cu truda laolaltă
Și-am vecuit istorii peste ani,
E că suntem aici pe culmea 'naltă
Ortaci cu vreri și pumni de bolovani...*

*Horitu-ne-au prin padini Cosânzene
In tulnice de jele și dureri,
De-aia ni-i gândul punte peste ieri
Și peste mâne brâu de sânzâiene...*

*... Când coborim cu cercuri jos în Țară
Și ciubărașul lunii aur varsă,
S'aprinde'n noi, atunci, pogană pară
Și inima, de limba ei, ni-i arsă.*

*Și-am vrea cu munții să pornim odată
Și să-i luăm cum ieii desagii 'n spate,
Să-i duruim — zuraiu — prin Țara toată,
Că iar ne 'ncing străinii, măi Arieș, fărtate!...*

Pustnicul dela Muzot

de

Marcel Romanescu

(Urmare)

În romanul autobiografic *Die Aufzeichnungen des Malte Laurids Brigge*, Rilke spune că versurile ar trebui scrise numai la bătrânețe:

„*Ach, aber mit Versen ist so wenig getan, wenn man sie früh schreibt. Man sollte warten damit und Sinn und Süßigkeit sammeln ein ganzes Leben lang und ein langes womöglich, und dann, ganz zum Schluss, vielleicht könnte man dann zehn Zeilen schreiben, die gut sind. Denn Verse sind Nicht, wie die Leute meinen, Gefühle (die hat man früh genug), es sind Erfahrungen... Alle meine Verse aber sind anders entstanden, also sind es keine.*”¹⁾

Sfatul lui Brigge n'a fost luat în seamă de Rilke. Încă din 1908 apăruse capodopera poetică *Neue Gedichte*, în care lipsesc tendințele din *Stunden-Buch*. Al Impresia măreață de echilibru, desăvârșire, seninătate.

Aceeași stăpânire se observă în povestea strămoșului luptând cu Turcii, *Die Weise von Liebe und Tod des Cornets Christoph Rilke*. Scrisă în stil nervos, expresionist „avant la lettre”, contrastează cu romantismul obișnuit al poetului. Într-o proză muzicală liberă, se desfășoară aventurile tânărului cornet, pornit cu compania baronului de Pirovano împotriva necredincioșilor, scăpând prin minune dintr'un castel incendiat unde fusese încarcerat și aflându-și moartea vitează în luptă cruntă contra păgânilor. E singura carte a poetului devenită populară; de altfel, unică în felul ei în opera sa, prin acțiune vie și puternică. Și totuși, este Rilke întreg, în desăvârșirea talentului său: prin zugrăvirea pustei ungare, a marșurilor fără sfârșit, a cornetului și a micului marchiz, prietenul său, a primei dragoste ce face din dănac un om; în sfârșit, prin melancolia acestor nuvele, clădită pe amintiri de familie.

Epoca de maturitate a scriitorului e caracterizată printr'o mare iubire de lumea vizibilă. E epoca primei șederi la Paris, când devine secretarul lui Rodin (1906). Un an după *Worpsweder Künstlermonographien*, Rilke scoate *Auguste Rodin*, carte entuziastă în care mărturisește:

„*Er hat mich alles gelehrt, was ich vorher noch nicht wusste, und alles, was ich wusste, hat er mir geöffnet durch sein stilles, in unendlicher Tiefe vor sich gehendes Dasein, durch seine sichere, durch nichts erschütterte Einsamkeit und durch sein grosses Versammeltsein um sich selbst.*”²⁾

Elementul plastic capătă o importanță covârșitoare în poezia lui Rilke. Lupta între poet și artist s'a sfârșit. Reverfa muzicală e cumpănită de expresia puternică. Multe din motivele din

¹⁾ „O, dar versurile nu dau mai nimic, dacă le scrii la tinerețe. Ar trebui să mai așteptăm, să strângem înțeles și dulceață o viață întreagă și oriunde cu puțință, și apoi, tocmai la urmă, s'ar putea poate să scriem zece rânduri bune. Căci versurile nu sînt, cum crede lumea, simțiri (pe acelea le avem destul de curând), — sînt experiențe... Toate versurile mele au izvorit în alt fel, deci nu sînt versuri”.

²⁾ „El m'a învățat tot ce nu știam încă, iar tot ce știam mi-a lămurit prin viața liniștită și nesfârșit de profundă ce-l preceda, prin sigura și neclătinata lui singurătate și prin marea concentrare în jurul său însuși”.

Buch der Bilder ne întâmplă și în *Neue Gedichte*, dar accentul e totdeauna nou, conținutul mai concret, forma spiritualizată. Rilke nu mai e copilul hipersensibil, care-și potolește dorul nelămurit prin cântec; stăpânește acum vraja cuvântului și-și tale lcoanele în granit.

În poeziile din epoca tinereții, începutul era totdeauna o izbucnire de simțire, ce se limpezea progresiv într-o formă definită. Dimpotrivă, în *Neue Gedichte* mai toate bucățile încep prin elemente plastice, care abia în ultima strofă se revarsă în lirism impersonal. Pilda genului este *Eva*:

*Einfach steht sie an der Kathedrale
grossem Aufstieg, nah der Fensterrose,
mit dem Apfel in der Apfelpose,
schuldlos-schuldig ein für alle Male*

*an dem Wachsenden, das sie gebar,
seit sie aus dem Kreis der Ewigkeiten
liebend fortging, um sich durchzustreiten
durch die Erde, wie ein junges Jahr.*

*Ach, sie hätte gern in jenem Land
noch ein wenig weilen mögen, achtend
auf der Tiere Eintracht und Verstand.*

*Doch da sie den Mann entschlossen fand,
ging sie mit ihm, nach dem Tode trachtend,
und sie hatte Gott noch kaum gekannt.¹⁾*

Rilke a rămas totuși același suflet simțitor până la urmă. O dovedesc *Requiemurile* și tăcerea din vremea războiului mondial.

Poetul nota impresiile ce-l cădeau sub pană, chiar dacă la început nu-l păreau să albă un înțeles precis. Incetul cu incetul, ele se rânduiau în opera lui, după sentimentul adânc al destinului ce-i stăpânea gândirea. Astfel, *Duineser Elegien* au fost întrerupte de războiu. Rilke spune că, în sufletul său, s'a căscat o prăpastie de câțiva ani; dar într-o zi și-a regăsit dintr'odată vieța continuă peste această surpătură, și fraze izolate dinainte de războiu și-au reluat înțelesul total și locul în noile elegii.

În 1923 apar simultan *Duineser Elegien* și clasicele *Sonette an Orpheus*. Poetul, care-și aștepta moartea demult, și-a scris în aceste sonete testamentul poetic, mărturia credinței în puterea liricii pure, ce nu vrea să fie altceva decât poezie:

*Gesang ist Dasein. Für den Gott ein Leichtes.
Wann aber sind wir? Und wann wendet er*

*an unser Sein die Erde und die Sterne?
Dies ist, nicht, Jüngling, dass du liebst, wenn auch
die Stimme dann den Mund dir aufstösst, — lerne*

*vergessen, dass du aufsingst. Das verrinnt.
In Wahrheit singen, ist ein anderer Hauch.
Ein Hauch um nichts. Ein Wehn im Gott. Ein Wind.²⁾*

¹⁾ Stă umilă'n pragul catedralei,
drept la scara mare, sub rozace,
cu un măr pozând nevinovată,
deși vinovată totdeauna

de copilul care l-a născut,
când din ogoirea veșniciei
s'a desprins de dorul să străbată
tot pământul ca un tânăr an.

Cât ar fi dorit pe-acele plaiuri
să întârzie în bună învoiala
fiarelor și înțelepciunea lor.

Dar simțind bărbatul hotărit,
când porni cu el pe drumul morții,
cunoștea de-abia pe Dumnezeu.

²⁾ Vieța-i cântul Domnului, — ușor!
Când *sintem* însă? Când se'ntoarce oare
spre chipul nostru steaua și pământul?
Nu când iubești, o tinere, deși
atunci îți prinde gura glas; — învață
să uiți c'ai recitat. Și apa curge.
Alt suflu e'n adevăratul cânt.
Un suflu'n gol. O boare'n cer. Un vânt.

Orfeu, cântărețul vrăjitor, devine simbolul existenței poetului, care trebuie să coboare în împărăția umbrelor, să rătăcească în pragul zorilor, ca să fure un suspin de teamă, căci numai lui i-e dat să cânte dumnezeirea în lumina frumuseții pământești:

*Nur wer die Leier schon hob
auch unter Schatten,
darf das unendliche Lob
ahnend erstatten.*

*Nur wer mit Toten vom Mohn
ass, von dem ihren,
wird nicht den leisesten Ton
wieder verlieren.¹⁾*

Vieața, căreia îi datorăm atâtă, dar care în întregul ei ne scapă, își desvăluie adevărul în aceste stihuri. Fără însușiri de mag, fără sensibilitate atât de ascuțită, Rilke n'ar fi fost creatorul atâtor versuri neplăcute.

Am citat întâmplător câteva rânduri din *Insemnările lui Malte Laurids Brigge*, în care firea poetului se regăsește oglindită în forma cea mai personală.

Acest mic roman liric nu e o carte pentru toată lumea. Gingășia lui, rezerva poetului, adâncimea cărții au îndepărtat-o multă vreme de public. Curentul religios, aproape mistic, ce o străbate, este o adevărată revărsare sufletească, nu o construcție artificială născută din nevoia de dogmatizare. Se simte îndată o ființă umană completă, învoaltă, într-o vreme în care intelectualismul tot mai cuceritor amenința să ajungă ceva steril, asemănător jocurilor filosofice ale sofistilor. La Rilke, dimpotrivă, se constată acel echilibru între intelect și sensibilitate, caracteristic pentru oamenii cu vieață lăuntrică bogată, care nu se pot exprima decât întregi.

Asupra genezei *Insemnărilor lui M. L. Brigge*, Rilke a povestit odată că, hotărînd să-și lămurească într'un fel gândirea, să vadă limpede în el însuși, închipuise un dialog între un tânăr și o fată la băi, dialog risipit, fără alt scop decât să scoată la lumină elementele obscure ale personalității sale. Curînd însă, tânărul începu să vorbească de un prieten danez, Malte Laurids Brigge, care-i acapara toate gândurile și revenea mereu în poveste, deși îl cunoștea foarte puțin. Danezul murind, își lăsă toate hârtiile tânărului din dialog: de unde convingerea că era între ei ceva fatal, deși negrăit. El citi aceste note, primele schițe vagi pentru ce avea să devină Malte Laurids Brigge. Scopul fiind atins, dialogul se întrerupse, iar Rilke începu să scrie *Insemnările*.

Un tânăr danez dintr'o veche spiță aristocratică se așează la Paris, unde singur și adesea bolnav își face marile experiențe — mizeria, spaima, părăsirea, căutarea lui Dumnezeu — de care scapă mulți oameni printr'o ocrotire socială excesivă. Totodată însă Brigge se întoarce spre trecut, revede pe cei pierduți, întâmplările fantastice la care a fost de față, se gîndește la moarte, la dragoste sau evocă figurile istorice sau literare, ce aveau pentru el o semnificare excepțională.

Compunerea lucrării nu e aparentă, nici logică, dar e lăuntric puternic ritmată; fiecare lucru se așează în chip firesc la locul lui, urmînd o ordine psihologică progresivă, ce se încheie printr'o parabolă explicativă.

Sămburele *Insemnărilor* stă în ideea fundamentală că vieața adevărată e greu de cunoscut și mai greu de exprimat, că sîntem înclinați să gîndim și să simțim în forme de plăcută lenevie, în care eul nostru adînc nu intervine decât puțin, că sîntem totuși în stare să trăim ceva mai mare, mai puternic, mai înalt, dar că trebuie s'o voim neîncetat, zi și noapte. Nimic mai contrar ideii curente că inconștientul ar fi la marginea conștiinței și că ajunge să te lași în voia lui ca să se reverse în tine ca un izvor. Pentru Rilke, părțile esențiale ale sufletului sînt adînc ascunse sub straturile unor obiceiuri fixe și-ți trebuie o voință neînfrîntă, un mare curaj, o lungă obișnuință cu suferința și bucuria, ca să te apropii de ele.

¹⁾ Numai nălțându-ți lira
fie și'n umbră,
putea-vei să bănuiești
veșnica laudă.

Numai dac'ai mîncat
din macul morților înșiși,
nu vei pierde nîcîcînd
nici o fărîmă de glas.

În această introspecție, Rilke a rămas totdeauna poet: el nici nu vrea, nici nu poate să spună tot, sugerează mai mult decât zugrăvește, folosește aluzii, aproximații, parabole, lăsând toate să plutească într'un cearcăn de lumină. În orice fenomen vede o taină aproape de nepătruns, pe care vrea s'o scoată neapărat la iveală, adesea cu mari sforțări.

Rilke te face să gândești la Novalis, care a scris undeva: „Multe lucruri sînt prea delicate ca să fie gândite, necum să fie exprimate“. Sînt tocmai lucrurile spre care se îndreaptă Rilke. Ba uneori socotindu-le prea gingașe, preferă să tacă.

Astfel, ceea ce se petrece între Malte Laurids Brigge și tînăra sa mătușă Abelone este aproape trecut sub tăcere. Episodul se poate compara cu o împrejurare analogă din viața lui Niels Lynhe, în capodopera romancierului danez P. J. Jacobsen, pe care Rilke îl admira profund, recunoscînd tot ce-i datorează ca formație sufletească. Abelone amintește pe Edele, romantica tînără care turbură pe nepotul ei Lynhe și moare la treizeci de ani. Abelone revine de nenumărate ori în *Insemnările* danezului exilat și, de atâtea ori, lasă urma neștearsă a trecerii ei.

Departate de a fi cețoasă, difuză și înseilată din meditații poetice sau filozofice, opera lui Rilke este, dimpotrivă, plină de personaje vii, e drept adesea neobișnuite, dar totdeauna zugrăvite cu lucidă exactitate.

Se cunoaște tendința modernă de a bănuî de morbiditate scriitorii ce vorbesc de moarte și de boli. După Shakespeare, Pascal, Baudelaire, Ibsen și Dostoievski, Rilke a trecut astfel drept morbid.

Se face însă o evidentă confuzie între subiectul tratat și felul de a-l trata. Căci nu se poate închipui nimic mai lucid, mai drept și mai puternic, deci mai sănătos, decât felul în care Rilke zugrăvește anumite spaime sau turburări nervoase. Măreția lui stă în faptul că se încumetă să măsoare sufletul în clipele în care acesta scapă formelor obișnuite și pătrunde în necunoscut; tărâmul său devine astfel mai vag, dar mai întins decât al lui Proust. Lumea lui Proust este lumea în care trăim; a lui Rilke aceea în care întâlnești mai ales poeți și sfinți.

Nimeni nu ne-a făcut să înțelegem mai bine din ce se alcătuește țesutul lăuntric al unei vieți de poet. Nici jurnalul lui Maurice de Guérin, nici aceluși al lui Hebel, nici fragmentele din Novalis, nici „Journal d'un poète“ al lui Alfred de Vigny, nici „Mon coeur mis à nu“ de Baudelaire, nu ne-au dat o imagine atît de sensibilă. Indiviziunea realului de imaginar, analiza concretului conceput ca tipar al abstractului, căutarea ritmului lăuntric ce străbate orice lucru în momentul modificării sale, acest ansamblu rămîne unic pentru *Insemnările* lui Rilke.

Dar ce nu cuprind *Insemnările*? Priveliști de orașe, scrijălate și dureroase ca pânzele lui Utrillo; episoade fantastice, sguuitoare, amintind poveștile lui Edgar Poe; portrete realiste de nobili; admirabile pagini asupra poeziei, dragostei, copilăriei, boalei sau spaimei; bucăți de critică literară ascuțită, ca paginile închinatelor lui Ibsen; dar mai ales zugrăvirea tremurătoare a sentimentelor nelămurite, al căror domeniu era pînă acum rezervat muzicii. Aceste sentimente, Rilke le-a smuls din lumea sunetelor, strămutându-le în aceea a ideilor și cuvintelor. E poate, cea mai mare originalitate a *Insemnărilor*.

Ultimele pagini, întruchipînd parabola fiului risipitor, dau cheia finală a cărții. Parabola lui Rilke — mult deosebită de fiul risipitor al lui André Gide — e povestea unui copil care a părăsit totul, fiindcă nu voia să fie iubit, adică iubit cu acea „iubire prea dulce“, ce ne închide în obiceiuri de atîrnare și teamă. Dar copilul caută altă dragoste, o dragoste ce n'o poate întrupa nicăieri și care nu e din cele hărăzite ființelor; de unde „sforțarea grea a apropierii de Dumnezeu“.

Parabola te face să simți drumurile complexe ale *Insemnărilor*, despre care, oricît ai vorbi, îți pare că ai spus prea puțin.

(Va urma

Bucovina — ocrotitoare a românismului

de

Manoil Haivas

Una din funcțiunile istorice importante ale Bucovinei a fost aceea de ocrotitoare a românismului în momentele critice ale existenței sale pe pământul patriei mame. În acest sens, contactul dintre Bucovina și restul țării a fost în permanență menținut și intensificat după căderea ei în robia austriacă.

Cordunul, acea graniță fictivă, n'a putut niciodată stăvili schimburile de idei și oameni dintre cele două părți ale Moldovei. Astfel, după plecarea boierilor români din Bucovina, imediat după răpire, urmează pribegii ale boierilor și ale burgheziei moldovene spre Bucovina, și anume ele încep cu revoluția dela 1821.

Primul boier moldovean care, gonit de evenimente, trece cordunul, e Vornicul *Ion Neculce*, despre trecerea căruia precizează raportul austriac (și-l cităm pentru întregirea situației) că: „a intrat în Bucovina împreună cu următoarele persoane: soția Smaranda, Costachi Chițul, vechil, Frosina, nevasta acestuia, Iordachi fiul, Nistor servitor, Apostol servitor, Lupu viziteu, Ion viziteu, Iordachi viziteu, Poturac, Todor, Roman și Dumitrachi servitori, Sevastia servitoare, tot așa și Frosina, Ioana, Smaranda, Anastasia, Safta și Axenia.”¹⁾

Scurt după aceasta mai trec Petrino, Mauromati, Iordachi Bașotă, C-tin Demianov, Papazoglu ș. a. Iar cel mai mare lot de refugiați moldoveni trec în Iunie 1821. Numărătoarea austriacă din 1823, a refugiaților, găsește 152 familii cu mai multe sute de suflete. Și pentru a ne da seama de valoarea și personalitatea acestor pribegi, ajunge să cităm câteva nume, pe lângă cele de mai sus, anume: Sandulache *Sturdza*, Dimitrie, Alexandru și Constantin *Cantacuzino*, Alecu și Gheorghe *Ghica*, Alecu *Samarcaș*, Alexandru, Constantin și Iordachi *Balș*, Alecu *Hurmuzachi*, *Mitropolitul Veniamin Costachi* al Moldovei, *arhim. Daniil* ș. a., care s'au respirat între Siret, Rădăuți, Cernăuți, Storojineț, etc. Intre aceștia se afla — lucru interesant — și cunoscutul profesor Dimitrie Gobeldeas, care în refugiu a rămas fără soție și o reclama neîncetat prin autoritatea austriacă, dar ea nu voia să se întoarcă.

Și ca să arătăm că a fost un adevărat exod, vom spicui, de curiozitate, două trei rubrici din listele de vamă, în care se însemna tot ce trecea și vom vedea că, dacă uneori trece și o femeie singură, cum era Caterina *Barlea* din Iași, fără vreun bagaj, alteleori, un *Scarlat Miclescu*, comis, trecea cu o suită compusă din 10 bărbați și 9 femei, 2 trăsuri, 3 care, 12 cai, 2 boi ș. a., sau *Anastase Scorțescu*, cu 19 bărbați, 10 femei, 2 trăsuri, 2 care, 22 cai ș. a., sau *Sandulachi Cațichi*, cu 11 bărbați, 6 femei, 3 trăsuri, 12 cai ș. a. m. d.²⁾ Astfel, printr'un singur punct de trecere, pichetul Sinăuți, au trecut în intervalul dela 1—12 Iunie 1821, 19 familii cu un număr total de 107 bărbați, 80 femei, 27 trăsuri, 11 care, 115 cai ș. a. Și astfel de puncte de trecere mai erau la Tereblecea, Dorna, etc.

Este firesc ca legăturile care se reiau și prietenii care se leagă între frații de o parte și de alta a graniței, să fie dintre cele mai duioase și mai trainice, și să contribuie mult la întâ-

¹⁾ Arhivele Bucovinei, Dosarul 1821. (După T. Balan, *Refugiații moldoveni în Bucovina în 1821 și 1848*. București, 1929).

²⁾ V. T. Balan, *Refugiații moldoveni*.

rirea spiritului românesc aici, cu atât mai mult cu cât unii dintre pribegi se 'ntorc abia prin 1828—29 în Moldova, alții, precum Dumitrachi Zosin, își trimit copiii pe la școlile de aici, iar alții, precum era Vornicul Ștefan Rosetti, au cerut chiar îndigenatul austriac. Petrecerea lor prin Bucovina aceluși timp nu era însă totdeauna dintre cele mai plăcute și, dacă erau bine primiți de către populația băștinașă, simt în schimb, în chiar scurta lor petrecere, apăsarea stăpânirii streine, îndurată de Românii bucovineni de zeci de ani și 'n scrisorile trimise celor din Moldova pot strecura uneori și câte o durere, ca: „... guvernământul observă orice mișcare a noastră și mai ales când închinăm de a ne cere pașapoarte. Am ajuns ca paserile ceriului, să nu mai avem culcuș”.

Evenimentele anului 1848 aduc o nouă serie de refugiați în Bucovina, și dacă se știe în deobște că au fost iluștri oaspeți precum un *Kogălniceanu*, *V. Alecsandri* ș. a., care s'au așezat la moșia lui Hurmuzachi dela Cernauca, să nu uităm că odată cu ei vin și boieri ca: Petru și Vasile *Cazimir*, Costache *Negri*, poetul *Teodor Ralet*, Dim. *Conta*, *Moruzi*, *Romalo*, *Alexandru Cuza*, viitorul Domn, *Iancu Alecsandri*, fratele poetului, frații *Rosetti*, frații *Teodor* și *Gheorghe Sion*, poetul ș. a.

Ce s'a petrecut și cum s'a petrecut la Cernauca, se știe și n'avem decât să cităm câteva rânduri ale lui Gh. Sion, care scrie, de ex., că: „toți emigranții găsirăm ospitalitate, îmbrățișare, ajutoare și mângâiere la durerile exilului”. Și cunoscând situația materială precară a lor, când Kogălniceanu scria dela Cernăuți că „mă allu fără o para”, vom aprecia și mai mult rândurile aceluiași Sion, care scrie: „... eram toată ziua în veselie. O grădină mare și frumoasă ne procura umbră deasă și largi alee pentru preumblare. O casă mare ca un palat ne oferea camere îndestule pentru culcare și un salon comun. Acolo ne adunam, cetiam, studiam, scriam, discutam sau ne dedam în convorbiri și glume interminabile”. Și aici — adăugăm noi — își scrie Ralet satirele contra lui M. Sturdza, V. Alecsandri își publică poemul „Deșteptarea României” (în 1000 de exemplare), Kogălniceanu își redactează „Dorințele partidei naționale în Moldova” etc.¹⁾

Tot anul 1848 aduce în Bucovina câteva personalități din Ardeal, ca *Arune Pumnul*, care rămâne la Cernăuți, unde ocupă catedra de limba română dela liceul de acolo și e profesorul lui Eminescu; Gh. *Barițiu*, adus sub escorta unui cazac și dus direct la închisoare, de unde-l scapă Hurmuzachi; apoi, *Timotei Cipariu*, *Iacob Bologa*, *Grigori Mihali* ș. a. Și tot în acest timp trece pe la Cernăuți *Andrei Șaguna*, în drum spre împăratul Austriei, atât la ducere în Decembrie 1848 cât și la întoarcere, în August 1849. „Astfel soarta făcu din Bucovina altarul pregătirii unității teritoriale a Românilor — ne spune d-l I. Simionescu — prin comunitatea directă sufletească a căpeteniilor culturale din Principate cu cei din Ardeal și Bucovina... Ziarul *Bucovina*, apărut în 1848, deveni o bucată de vreme farul unității culturale românești, în coloanele lui întâlnindu-se numele lui Alecsandri și Kogălniceanu, al lui D. Bolintineanu, al lui Gh. Barițiu, alături cu al fraților Hurmuzachi.

Și astfel Bucovina, leagănul întemeierii principatului moldovenesc, ajunge și locul de pregătire a unității sufletești între toți Românii.²⁾

Dar nu numai restriștea din Moldova sau Muntenia a dus frații români din țara liberă dincolo de cordun. Erau și momente mai înălțătoare. Așa anul 1871 aduce la Putna aproape tot ce avea poporul român mai ales, atât acasă cât și în străinătate, la acel congres panromânesc pregătit de Eminescu, Slavici ș. a. și când Ciprian Porumbescu, după ce cântă la vioară în fața oaspeților câteva arii naționale, îi spune părintelui său înecat de emoție: *Tată, am cântat Daciei întregi*.

Vin apoi marii idoli ai scenei române, un *Petre Liciu*, *Agata Bârsescu*, *Aristița Romanescu* ș. a., cari, pe lângă neuitatele clipe ce le procurau celor din sală, scormoneau adânc sufletele studenților români, grupați în jurul Societății academice *Junimea* dela Cernăuți, care societate, prin membrii ei, a susținut toată lupta națională dela 1878 încoace.

Dar repetatele vizite ale marelui *N. Iorga* cede urme lăsau, de care se 'ngrozea câteodată stăpânirea austriacă! Tot așa neuitate vor rămânea în mintea și amintirea bucovinenilor cele câteva vizite ale blândului *Șt. O. Iosif*, între care una de durată mai lungă, când a umblat pe urmele lui Ștefan ca să compue poemul său „Din zile mari”; ale grupului de scriitori în

1) V. C. Loghin, *Istoria literaturii române din Bucovina*. Cernăuți, 1926, p. 40.

2) V. I. Simionescu, *Bucovina*. București, 1939, p. 32.

frunte cu *Mihail Sadoveanu, Dimitrie Anghel, N. Negru* ș. a., care veniau în 1907, împreună cu același *Șt. O. Iosif*, să asiste la reprezentarea piesei sale de curând compusă „Zorile” și pentru a-l sărbători de către aceeași societate „Junimea” dela Cernăuți. Apoi în 1910 vizita altui grup de scriitori, cu *Octavian Goga, M. Sadoveanu, Ilarie Chendi, Cincinat Pavelescu, Șt. O. Iosif, D. Anghel, Ion Minulescu, Z. Bârsan, Natalia-Iosif Negru și Emil Gârleanu*, care, constituiți în Societatea Scriitorilor Români, colindau țara, Bucovina și Ardealul, organizând șezători pentru pomenirea a 20 de ani dela moartea lui Ion Creangă.

Aceasta fiind situația, nu ne va mira dacă luptele dintre elementul românesc, pe de o parte, reprezentat prin țărani, muncitori, studenți, preoți ș. a., care însemnau tradiția și dreptul istoric și elementul străin, pe de alta, reprezentat prin Germani, Ucraineni și Evrei, sprijiniți de conducere, vor fi atât de îndârjite și că luptele în jurul treicului au ajuns la paroxism.

Un mic „proces al memorandumului” a fost și în Bucovina, anume în 1877 când, serbându-se la Iași, cu un fast deosebit, împlinirea a 100 de ani dela moartea lui Grigore Ghica Vodă, comitetul Societății studențești „Arboroasa” — „Junimea” de mai târziu — trimite o telegramă de condoleanțe Primarului din Iași, cu textul: „Junimea din partea detrunchiată a vechii Moldove, trimite condolența membrilor săi pentru apărătorul decapitat”, care e însă oprită la poșta din Cernăuți. Se institue o anchetă și cei 5 membri ai comitetului, teologii *Ortizie Popescu, Constantin Morariu, Eugen Sireteanu și Zaharia Voronca*, în frunte cu președintele lor *Ciprian Porumbescu* sunt arestați și dați în judecată pentru „inaltă trădare de stat”, înfundând timp de 11 săptămâni pivnițele închisorii.

Simbolice vor rămânea gesturi, nu prea izolate, de ale tinerilor români bucovineni — dozezi eclatante ale iubirii de neam și spiritului de jertfă — precum cel din 1877, când 5 elevi din cursul superior al Liceului de Stat din Cernăuți, în frunte cu *Paul Sireteanu* dintr'a șaptea, părăsesc școala fără știrea nimănui, trec granița și ajung la București, pentru a se înrola în armata română, care trecea în Bulgaria, pornind lupta pentru independență. Neuitat va rămânea farmecul atâtor nopți albe petrecute de doamnele și domnișoarele din Bucovina, care pregăteau scamă, pe care o treceau fără știrea autorității peste graniță în România, pentru ostașii români răniți; și, în sfârșit, pilduitor va rămânea exodul Românilor bucovineni, începând cu anul 1914, pentru a se înrola curând în armata română, și care apoi a înscris cu glorie în lista eroilor săi nume ca ale lui *Ion Grămadă*, căzut în fruntea companiei sale, la Cireșoia, locotenentul *Turtureanu* la Mă-rășești, apoi *Lascar Luția, Iustin Breabăn* și atâția alții.

Peisaj matinal

de

Ion Frumosu

*Luna-și lasă 'n jos spre pustă fața-i ștearsă de poveste,
Miez de zi plesnește 'n zare — soare somnoros pe creste.*

*Satul — stup — tăcut, pe-o vale zace 'n înveliș de fum,
Singur. Și a pornit din noapte, hărnicile pe drum.*

*Cuvios își pleacă lanul verzi mătăanii gliei, lin.
Spicul crud 'și 'ntină 'n soare vârful, — se vrea galben, plin...*

*Presuroii ciugul rozul însorit în rugi, pe-obrațe.
Ion spălându-și ochii 'n raze, strânge lacom ziua 'n brațe.*

*Hărnicii de gâză mică 'și vâra cântu' adânc în floare.
Ciocârlia 'nfruntă slava: Bună dimineața, soare...*

Poetul

de

Pavel Butan

*Ne 'nșeles și huiduit de gloată,
Trece prin băltoace și prin sloată.
Și cu dalta-i de mărgean și sgură,
Iși cioplește drum în stânca dură.*

*Lepădându-și greul pământesc,
Urcă spre țărâm împărătesc,
Ca un abur ori ca o părere,
Spre 'nălțimi de vis și giuvaere...*

*Astfel trece ca o umbră peste mări,
Peste pragul marilor însingurări.*

*Mai târziu, orbit de-atâta cer,
Va pleca din piscul său stingher.
Fermecat, o clipă, de pământ
Va dori un muritor vestmânt,
Și în gloata tâmpă și umilă,
Va sări cu aripi de șindrilă.*

Elena Popea

de

Coriolan Munteanu

In ziua de 25 Iunie, a treia zi dela inceperea războiului nostru sfânt, s'a stins din viață una dintre cele mei reprezentative personalități feminine a artelor plastice românești.

Puțini artiști români au avut o viață atât de variată, bogată în contraste, puțini au străbătut o carieră așa de plină de succese — reale deși nu răsunătoare — ca Elena Popea, care lasă un gol, nu numai în arta noastră, dar chiar și în a țărilor în care a trăit, unde a fost apreciată și pe unde și a creat multe prietenii.

Deși s'a născut pe pământ românesc, atmosfera Transilvaniei de odinioară — gemând sub jug străin, cu o viață artistică redusă — i s'a părut prea neprielnică pentru năzuințele, ambiția și temperamentul ei dinamic, care toate cereau un câmp mai vast, un mediu cu o mai dezvoltată civilizație. Pământul său natal a fost un fel de refugiu drag ei, unde găsea alinare în momentele grele de decepții, sau atunci când, obosită de hoinăreli prin orașele și satele străine, voia să-și improspăteze energiile din căldura locurilor copilăriei, să se adape din viața primitivă dar plină de vitalitate și energii a satului românesc.

A lăsat nenumărate tablouri prin toate orașele pe unde a avut expoziții, pe la amatori, colecționari și prin muzee. Dintre acestea o mare parte sunt lucrări de o netăgăduită valoare, care fac mândrie nu numai autoarei dar chiar și țării noastre. Lucrările acestea se impart în multe direcții, tot așa cum talentul ei s'a fortificat prin multe ateliere și variate influențe. Dezvoltarea lui, dela sărăcăcioasele sate și orașe ardelenne până la strălucitele capitale europene, a trecut prin multe etape și s'a adăpat la multe izvoare.

Criticii noștri, în special cei oficiali, care țineau în mâni sceptrul artelor noastre, nu i-au prea adus elogii mari. Rezerva lor față de artistă e datorită intransigenței sale față de patul pro-custian al acestora, care nu puteau admite să rămână gol, dar nici să fie depășit tiparul pe care-l făuriseră pentru arta românească. Nu puteau admite întinerirea mijloacelor de exprimare, părăsirea vechilor principii și legi ale artei, nu puteau să înțeleagă acele chemări interioare ale ființei ei de femei spre porțile misterioase ale curenților noi, ce se deschideau proaspete, în anii de după războiu. Ca tot ce e nou, aceste curente erau pline de promisiuni, pline de ispite, care au reușit să abată pe mulți din calea lor. Cei slabi s'au rătăcit, dar pentru Elena Popea ele n'au fost decât niște experiențe, niște verificări ale talentului său. Au contribuit chiar la adâncirea sensibilității ei și a multor probleme ce se iveau în cărarea sa, îndreptată mereu spre eternele adevăruri plastice.

Dorința ei de desăvârșire o ducea adeseori la o teoretizare ce-i anihila adevăratele impulsuri, dar chiar această greșală a ei nu era decât o formă de adorație subtilă a frumosului, imobilizată în forme concrete. Această tendință era mai mult o armă, o platoșe cu care se apăra cu ocazia expozițiilor, căutând să explice și să justifice unele lucrări privite cu neîncredere. În timpul lucrului însă, această tendință foarte rar a intervenit. Se lasă simțită numai în faza influențelor cubismului lui Lhote, când noua concepție de artă îi impune un desen și chiar o culoare lipsite uneori de sinceritate. A fost însă de scurtă durată, mai mult o incursiune, un fel de aventură din care și-a revenit repede și pe care mai târziu a abandonat o.

Pentru a fi înțelese mai bine creațiile acestei neliniștite și active artiste și mai ales fazele prin care a trecut, dăm o scurtă biografie.

S'a născut la Brașov, în anul 1885, în vremea când începuse și în țările Europei orientale să nu mai fie considerat o nenorocire faptul că vlăstarul unei familii cinstite, de intelectual, se încapăținează în păcatul de a părăsi vieața liniștită și senină de burghez înstărit, alegându-și spinoasa carieră de actor, muzicant sau pictor. Fiică a profesorului Ioan Popea și nepoată a episcopului dela Caransebeș — familie înrudită și în relații de prietenie cu cele mai distinse familii românești din Ardeal — a avut norocul să găsească, la ai săi, o înțelegere și un sprijin temeinic pentru aspirațiile sufletului său. I s'a dat o educație aleasă, pe vremea aceea puțin obișnuită, chiar și la fetele din familii mai înalte.

Studiile secundare și le-a făcut la Lipsca, de acolo a trecut la München și apoi la Berlin. În aceste două orașe și-a început primele studii serioase de desen. Conștiinciozitatea și interesul cu care a urmat aceste studii se pot urmări în toate lucrările ei. Face studii de nud și portret cu pictorul Jank, apoi cu Jordan, două nume destul de cunoscute în timpul acela. Din Germania trece la Paris, unde ajunge la atelierul pictorului Lucien Simon, a cărui personalitate a lăsat o puternică urmă în formarea pictoriței.

Impresia ce i-a făcut o remarcabilul pictor francez a fost, de sigur, puternică, numai așa se explică marea ei dorință de a se familiariza cu arta acestuia. Coloritul cald, în tonuri griate, delicat nuanțate, a aflat în sufletul ei o puternică rezonanță. Acest colorit îl găsim în toate lucrările din faza aceasta și, cu mai puțină intensitate, chiar în lucrările mai recente. Școala germană se simțea în seriozitatea și priceperea cu care lucra, în corectitudinea și importanța ce o dădea desenului, cum și în alegerea subiectelor.

În timpul acesta expune, în anul 1908, la salonul de toamnă din Paris, o lucrare remarcată de unele ziare parisiene.

Un mare impuls și o consacrare îi dă medalia de aur ce o primește ca premiu pentru schița trimisă la o expoziție din Roma, în anul 1909.

Ecourile succeselor din vremea aceasta le aduce în țară vechea revistă *Luceafărul*, care publică articole și numeroase clișee după lucrările artistei. Vedem acolo tihnite interioare cu flori, portrete aranjate într-o atmosferă melancolică, peisajii cu ceruri înnoirate sau plain airuri însozite.

În vacanțe, pe care și le petrece la Brașov sau în alte orașele ardelenene, lucrează de zor, reușind să se impună tot mai mult în cercurile intelectualității românești. Primește și comenzi; ne-au rămas din această epocă portretele lui Ion Lăpădatu în sala festivă a liceului Andrei Șaguna din Brașov și al lui Simion Balint. Tot acum, fără ca să fi făcut studii speciale de iconografie, execută două icoane pentru biserica unită din Hațeg.

Din Franța pleacă din nou la München și apoi la Landsberg — o colonie mică de pictori lângă Augsburg — unde lucrează cu D-ra Kempter.

Anii fericiți ai tinereții trec. Războiul mondial o prinde în țară, de unde, cu retragerea armatei române, se refugiază în Moldova. De aici, după multe necazuri familiare și multe peripeții, reușește să ajungă — prin Rusia și Marea Nordului — din nou la Paris unde, de sigur, duce o vieață grea până la încheierea păcii.

În primii ani de după războiu lucrează când la Brașov sau Bran, când prin diferite orașele franceze. Cu înfrigurare pregătește expoziții: pentru Paris, pentru București, pentru Cluj. Pictează cu trăsături de pensulă energice, aproape bărbătești; cu o mare siguranță își așterne pe pânze impresiile ce le are în fața atâtor locuri, obiceiuri și figuri, mereu și mereu altele. Tablourile ei le putem asemăna cu un jurnal pictat, în care nu sunt trecute observații cu caracter general ci fiecare însemnare prezintă o stare și un sentiment individual, înseilat de-a-dreptul pe temperamentul ei.

Ajunsă la maturitate, conștientă de ceea ce dorește, ne dă acum lucrările cele mai bune ale sale, lucrări ce vor conta în istoria artei noastre naționale culte. În nicio lucrare, parcă, nu s'a simțit atât de apropiată de desăvârșire ca în lucrările ce ne înfățișează pe țărani noștri, târgurile și satele în mijlocul cărora și-a petrecut tinerețea. Tablourile acestea sintetizează, cred, cea mai de valoare latură a aspirațiilor sale, cu care a contribuit real la îmbogățirea și dezvoltarea artei românești.

Căci nu trebuie să uităm faptul că dezvoltarea artei naționale nu poate să fie completă și caracteristică, dacă artistul nu cunoaște sensurile și formațiile geografice și topografice ale patriei și nu se situează cu arta sa în cadrul în care pulsează viața națiunii sale.

A urmat apoi avalanșa aceea de curente noi, dintre care multe nu aveau alt scop decât originalitatea cu orice preț, iar altele voiau numai să curețe de rugină și să dea o înfățișare tinerească învechitelor principii de artă, eliberându-le de sub orice legi.

Ca cei mai mulți dintre pictorii cari începeau să se simtă oarecum dezorientați și căutau sprijin în câte un teoretician al acestor noi mișcări, Elena Popea s'a simțit atrasă de pictorul André Lhote, care era un adevărat apostol al cubismului. Sub influența lui a început să-și strice voit desenul, să caute rezolvarea problemelor de formă prin construcții geometrice. Liniile, pierzându-și viața lor proprie, devin rigide, diformează și simplifică figurile. Chiar culoarea devine mai stridentă, nu mai găsim acele game delicate care dădeau un farmec deosebit lucrărilor anterioare.

Lucrează acum în Olanda, apoi în Spania, de unde trece în Sicilia și vine încărcată cu un bogat material de expoziție: fetițe și femei olandeze, peisagii de pe coastele mării, porturi cu vapoare și nave cu pânze, străzi înguste de prin orașele pe unde a trecut. Lucrările acestea, deși poartă amprente ale influenței lui Lhote, sunt concepute dintr'un punct de vedere mai realist și sunt foarte departe de creațiile reci, calculate ale cubiștilor, pe care le cunoaștem din reproducerile revistelor parisiene. A simțit exagerările și s'a ferit de ele. Rezolvă acum problemele de formă într'un sens mai aspru, decorativ, cu perspectiva diformată sau chiar inexistentă, totuși din ele exală un sentiment cald de umanitate și înțelegere a subiectelor, adăugat, poate involuntar, din rezervele mării sale iubiri, pentru locuri și oameni.

Din lucrările expozițiilor mai recente dispar cu totul concepțiile estetice împrumutate, străine de sufletul ei. Sunt opere într'o factură mai realistă, de un înalt nivel artistic, în care sinceritatea, spontaneitatea și culoarea sunt calități ce abundă în fiecare schiță.

Cu nicio lucrare a sa nu putem dovedi un cât de mic compromis, sau vreo încercare de a se târgui cu gustul publicului. A fost într'o continuă căutare. Cu ajutorul rezultatelor de astăzi, mâine făcea un pas înainte. Ține și la greșelile ei, până nu și le descoperă ea singură.

A călătorit mult, s'a grăbit să realizeze tot ce-i dicta vibrantul ei temperament. Vieța și-a trăit-o într'o ardere continuă, între succese și decepții, în călătorii sau câte o tihnită odihnă, în atelierul său din Bran, unde a avut cinstea să fie vizitată chiar de Regina Maria.

În cadrul activității sale artistice trebuie să amintim și călătoria în Grecia, pe care a făcut-o pentru a studia iconografia bizantină, în vederea executării iconostasului bisericii Sf. Nicolae din Brașov. S'a stins înainte de a înfăptui această operă, în vârstă de 55 ani, în plină activitate, când încă avea multe de spus și inima ei dorea încă să ne lase multe comori.

Ca astronomul care studiază ani întregi orbita unui corp ceresc, fără să bănuiască unde este punctul ascuns în jurul căruia se mișcă, la fel n'am putea nici noi descoperi legile interioare ale forței care a condus pe artistă, centrul de gravitate în jurul căruia ducea drumul ei. Au existat într'adevăr și devieri? Sau ele au fost numai aparente, — mărunte curbe ale unui val necunoscut? Știm numai c'a trecut pe lângă noi, lăsând o dără luminoasă, emanată din însăși esența incandescentă a ființei sale.

Cu moartea ei pierdem o mare valoare, care promitea și mai mult; se încheie o viață trăită din plin, foarte caracteristică stilului de viață al marilor artiști dela începutul secolului douăzeci.

TEXTE ȘI SCRISORI

Corespondența Mariei Cunțan cu Ion Bianu

de

Iosif Bâtiu

În toamna lui 1940, la sfârșitul lui Noemvrie, s'au împlinit cinci ani de când a trecut în lumea celor drepti cea mai delicată și cu adevărat poetă a Ardealului, *Maria Cunțan*.

Am urmărit, în mod intenționat, presa noastră, dar n'am găsit un singur cuvânt care să ne aducă aminte că s'au scurs cinci ani de când Maria Cunțan, atât de citită, gustată și apreciată în timpul său, nu mai este printre noi.

De aproape doi ani de zile, de când răsfoiesc — în vederea unei monografii literare — toate revistele și ziarele la care odinioară a colaborat cu atâta entuziasm poeta dela Sibiu, am putut să mă conving de aportul adus literaturii noastre și de felul, mai mult decât elogios, cum erau primite de public, presă și critica oficială a timpului, producțiunile sale spirituale. A colaborat la mai toate revistele literare ale timpului și a întreținut strânse prietenii cu cei mai de seamă poeți, scriitori și oameni de cultură, în urma cărora ne-a rămas o bogată și importantă corespondență literară.

Din corespondența rămasă dela Maria Cunțan și pe care am găsit-o la Academia Română, cea mai bogată e aceea cu Ion Bianu, binefăcătorul și sprijinitorul ei de totdeauna. Din zecile de scrisori adresate de poetă lui Ion Bianu, pe care le vom publica pe rând, am ales de data aceasta numai două.

Prima este un dureros și desnădăjduit strigăt de ajutor, adresat de poetă unui binevoitor, din care se desprinde toată tragedia acestei vieți, care a suferit, în modestia și timiditatea ei, extraordinar de mult. Pe lângă răutatea omenească, gingașa poetă avea de luptat și cu o soartă nemiloasă. Rămasă fără ajutor, fără cămin, fără pâinea cea de toate zilele și uitată de toți, ea se adresează lui Ion Bianu astfel:

Mult Stimată Doamnă Bianu,

Scriu aceste rânduri cu sufletul apăsător de un gând a cărui greutate numai cel pribeag (sublinierea e a poetei) o știe.

Povestea acestui gând Vă e cunoscută — așa cred: caut un adăpost, un azil, o casă părintească unde să mă pot stabili, în fine, de la 1 Aprilie st. v., pentru a-mi putea trăi zilele ce mai am în lumea unde mă simt acasă.

Voi munci, da, muncă oricât de brută; nu mă sfiesc dacă nu e prea grea pentru mine.

Cunosc bine greutatea împrejurărilor de azi; stau ca înmărmurită cu condeiu în mână, înțeleg întrebarea care Vă cutremură nobila inimă — „ce să facem cu ea — unde să o punem?”

Oare nu se va găsi unul între intelectualii amici ai Domniei-Voastre care, având nevoie de un om credincios în familia sa, ori la biroul, școala sau biblioteca sa, să-mi dea în schimbul serviciilor mele locuința și întreținerea?

Mă gândesc la „Așezămintele Brâncovenești” cum m'aș gândi la casa mea părintească. Acolo însă acum nu am loc.

La Doamna Colonel Vlădescu m'am obișnuit a trăi aproape de Academie și mărturisesc că la Academie mă gândesc acum mai întâi.

Oare Mult Stimata Doamnă, soția Domniei-Voastre, nu ar avea nevoie de ajutorul meu, sau vreo prietenă a Domniei-Sale?

Dacă nu s'ar putea la Academie, atunci v'aș ruga să-mi dați o scrisoare de recomandare cu care să mă pot prezenta prefectului Capitalei, Domnului Tzigara Samurcaș.

Voi învăța dacă e de lipsă să scriu cu mașina (urmează un cuvânt indescifrabil) pentru vreun birou.

Sau Domnului Ministru de Culte. Aș fi dispusă a mă supune unui examen pentru școlile primare dela sate.

Sau să rog pe Filip de la „Minerva” să mă adăpostească acolo? — Dar la „Minerva” acum e totul închis, nu se poate.

Mă reîntorc ca la un altar la scutul Academiei.

Cu distinsă stimă:

Maria Cunțan

20/3 1917

Domnului Profesor

Ion Bianu

Director al Academiei Române.

Incerc o profundă durere gândindu-mă că voi comite un sacrilegiu, dând publicității această scrisoare, care va rămâne pentru totdeauna un sdrobitor document și o pată destul de rușinoasă pentru lumea noastră îmbuibată cu de toate și ostilă celor mai alese firi ale neamului. Și Maria Cunțan n'a fost singura căreia soarta și oamenii i-au rezervat această situație.

Iată, așa dar, pe cea mai gingașă poetă a Ardealului în goană nebună după un post de dactilografă, învățătoare de sat, chiar de bună, fată în casă, mânată de spectrul hidos al foamei și al suferinței.

În decursul aceluiași an, cu câteva luni mai târziu, din Orfelinatul Radu Vodă — unde s'a refugiat din casa unei protectoare, pentru că nu-i plăcea să trăiască fără muncă, de pomană — simțindu-și puterile slăbite și gândindu-se la soarta manuscriselor sale, îi trimite lui Ion Bianu următoarea petiție, rugându-l să aibă grijă de sărmanii săi „orfani sufletești”.

Ilustrului Domn I. Bianu dela Academia Română din București.

Domnule Profesor,

Dați-mi voie să încep petiția mea cu un sonet pe care, bolnavă fiind, l-am scris aici la noi în infirmerie:

S'a rupt din nou în sbuciumare firul,
Un nod mai mult și mai puțin o zi;
Văd fețe speriate de copii,
In zări deschide poarta cimitirul.

Se 'nchide-un sicriu și negrul car mă duce...
Aș vrea să m'așezați în vr'un îndemn
Acolo unde eu v'aș face semn,
Lâng-un mormânt cu piatră fără cruce.

*Acolo unde voi dormi aş vrea,
In loc de stâlp ori de movilă 'n floare,
O salcă 'ngemănată, plângătoare...
Nemărginită fie pacea mea
In liniştea sfinţitului de soare.*

Carmen Sylva, vorbind în „Cuvinte sufleteşti“ despre chemarea noastră, zice: „vai celui pe care l-a prins somnul în clipa când va suna ceasul“.

Cutremurată de adevărul acestor cuvinte îmi iau voia a vă ruga să luaţi la cunoştinţă următoarele:

Am la Academia Română de prezent următoarele manuscripte, pe care tot acolo la Domnia-Voastră aş dori să le las:

1. Un caiet intitulat Album cu poezii nouă, inedite.
2. Un caiet intitulat Poezii tot cu inedite, nouă.
3. O dramă istorică intitulată Apostolii.
4. O dramă neisprăvită ¹⁾ intitulată Brâncovenii.
5. Inceputul unui libret de operă din Pandurul.
6. Foi de ziar, în câteva numere ale revistei „Viitorul Româncelor“.
7. Foi de ziar — manuscript.
8. Păcate — dramă în patru acte, tot în „Viitorul Româncelor“.
9. Nana — un act, tot în „Viitorul Româncelor“.
10. Unde mai sunt şi câteva poezii.
11. Cărţi: 2 volume — I—II — „Din caietul vremii“, cuprinzând poezii şi
12. Cântarea lui Andrei, poem dramatic.

Ultimele volume ce-am putut mântui pentru eventuala retipărire sau prelucrare, toate celelalte cărţi sunt sechestrate la „Minerva“.

13. Mai am la „Asociaţie“ în Sibiu unele manuscripte.

Imi iau voia a Vă face cunoscut următorul fapt: Eu, pe când eram în Sibiu, fiind odată greu bolnavă, am donat drepturile scrierilor mele, după moartea mea, „Asociaţiei pentru cultura şi literatura poporului român din Ardeal“.

Dar Domnul preşedinte al Asociaţiei, Andrei Bârseanu, e membru al Academiei Române şi eu azi nu mai sunt în Ardeal ci în România.

14. Mai am tot la Domnia-Voastră cartea tipărită în Sibiu la Krafft, „Fecioara dela Orleans“, traducere din Schiller.

Scuzaţi îndrăsneala mea, şi de cumva sună ceasul meu pân' a nu fi gata cu ce am neisprăvit, înduraţi-vă de aceşti orfani sufleteşti, precum Vă înduraţi de cei ai căzuţilor pe câmpul de luptă, căci greu am luptat şi eu cu vieaţa.

Orfelinatul Radu Vodă —
5|18 Sept. 1917.

Cu distinsă stimă
Maria Cunţan

Din petiţia de mai sus, cititorii se vor convinge că Maria Cunţan nu e numai autoarea celor două volume de versuri „Din caietul vremii“, ci ea are şi o frumoasă activitate dramatică şi epică, asupra căreia vom reveni, în urma publicării corespondenţei cu Ion Bianu şi cu alţi scriitori şi poeţi.

¹⁾ Drama „Brâncovenii“ a fost terminată mai târziu.

G Â N D Ș I F A P T Ă

Chemarea fraților de dincolo de zări

În tot răul este și un bine, zice o vorbă din bătrâni. Năpraznica furtună care s'a abătut în vara trecută asupra noastră, s'gduind înseși temelile țării, sfâșiind hotarele și distrugând căminurile unei jumătăți din ființa neamului, a fost în același timp, pentru cei scăpați de urgență, și o chemare la realitate. De bună seamă, nu toți dintre noi au așteptat această oră fatală ca să-și dea seama de primejdiiile care ne pasc, din cauza unor deslănțuiri de forțe tulburătoare în omenire, dar și din cauza lipsei de prevedere și a ușurinței cu care am tratat marile probleme vitale ale neamului și ale așezării lui de Stat. Dar dacă au fost și de aceia cari au prevăzut nenorocirea, păcatul greu apasă asupra noastră a tuturor pentru că n'am fost în stare să determinăm din bună vreme o ocolire a povârnișului ce se deschidea înainte și alegerea unui drum măcar mai puțin primejdios.

Anul de cruntă ispășire care s'a scurs a fost un prilej de îndelungi meditații și de revizuire de conștiință. Ispășirea nu s'a încheiat, pentru că atâtea hotare ale țării mai sângerează încă și robia fraților n'a încetat pretutindeni. Chemări de dincolo de zare se aud netncetaț și odihnă nu vom avea până nu vom împlini voia acestor chemări. Muștrări de dincolo de moarte, din vremuri cu alte împliniri de destin, fac un prea dureros ecou acestor chemări, ca să mai putem cădea din nou în vechea slăbiciune. Și vom urca acest calvar până când ne vom fi învrednicit de bucuria mântuirii.

Refacerea căminurilor distruse de furtuna anului trecut nu este însă singura îndatorire care apasă asupra noastră. Anul ispășirii ne-a deschis zărrile și am putut vedea, cu o uimitoare limpezime, peste hotarele patriei de ieri. Am descoperit astfel sumedenia de frați rămași și după 1918 afară de hotare și am început să auzim o chemare nouă, chemarea acestor frați înstrăinați de totdeauna, pentru care urechile ne fusesse înainte înfundate.

De sigur, am știut și înainte, și noi cași înaintașii noștri, de existența acestor frați. Ei figurau în anumite repertorii statistice, erau numiți și în unele manuale școlare și apăreau chiar în publicitate, mai cu seamă din răvna unor vlăstare ale lor, care trăiau printre noi și se trudeau să ne deschidă urechile la chemarea lor. (Revista „Timocul”, de exemplu). Dar ce am făcut noi pentru ei, în mod pozitiv, în cei douăzeci de ani de Românie Mare? Ce fapte pe

măsura puțințelor pe care le-am avut și a obligațiilor impuse de prestigiul țării împlinite în toamna anului 1918? Căci există momente când și îndatoririle sunt mai mari și îndoite de mare vina ignorării acestor îndatoriri.

* * *

Nu e rostul acestor rânduri să înfățișeze cifre statistice, dar marile realități din dosul cifrelor pot fi invocate. În fiecare din țările învecinate, cu excepția Poloniei, trăiau Români cu zecile de mii și cu sutele de mii. Cei mai puțini erau în Cehoslovacia, țara spre care hotarul patriei atingea aproape limita etnică. Mai numeroși erau Românii din Ungaria, deși un neprevenit și-ar fi putut închipui că ziua reparațiilor istorice a salvat cel puțin pe frații robiei milenare în totalitatea lor. Și mai numeroși erau însă Românii din țările dela Miazăzi. Banatul fusese trunchiat la conferința de pace și o sută cinci zeci de mii de Români bănățeni cedăți Jugoslaviei. În cuprinsul hotarelor acestei țări mai trăiau însă, din vremuri mai vechi, alte sute de mii de Români, în regiunile Moravei și Timocului, al căror caracter românesc n'a putut fi șters, cu toate încercările făcute. Destul de numeroși erau apoi cei din Bulgaria, în mase compacte în regiunea Vidinului, dar străjuind tot lungul țarm balcanic al Dunării. Și mult mai numeroși frații de dincolo de Nistru, strănși mai cu seamă în apropierea acestui râu de hotar, dar unii dintre ei înaintați departe în câmpia Ucrainei și a Rusiei Mari.

Cuprinși la un loc, toți acești frați înstrăinați din cele patru zări nu mai erau nici sute de mii, căci statistica lor depășește cu mult milionul.

Și erau oare acești Români o populație de venetici, pripășiți pe cele meleaguri îndepărtate din întâmplare, sau pe furii, asemenea Ovreului care vine cu bocceaua în spate, ca un nenorocit care cere azil? Erau ei așezați acolo de ieri de alaltăieri, fără rosturi statornice care să le dea dreptul să se socotească fii ai pământului? Cine ar putea să susțină în mod cinstit asemenea neadevăruri?!

În oricare parte ne-am întoarce și am cerceta, nu aflăm decât Români băștinași, cari dăinuiesc de veacuri pe pământul strămoșilor lor. Departe de a fi venetici, ei nu sunt decât urmașii marelui comunități românești care s'a plămădit în acest Răsărit european și au viețuit aici netncetat, împreună cu toate popoarele năvălitoare ce le-au

călcăt moșia. Să nu uităm că nici în cazul Românilor din Jugoslavia și Bulgaria la cari ne referim, nu e vorba de ramura balcanică a Românilor, acei Macedoromâni sau Meglenoromâni cari trăesc mult mai spre Miazăzi și în Apusul Peninsulei Balcanice, ci, după cum ne amintea de curând dl. Emanoil Bucuța, (v. revista „Transilvania”, Anul 72 Nr. 4) numai de marele trunchiu al Dacoromânilor. Toți Români amintiți mai sus, cuprinși sub atâtea stăpâniri străine, nu sunt altceva decât prelungirea firească și străveche a Dacoromânilor, prelungire astăzi mai puțin înaintată decât era în evul mediu, bunăoară, după cum ne arată dovezile istorice de neînălțurat. Doar Români transnistrieni par să fie stăpâni ai pământului lor de astăzi dintr’o epocă istorică mai recentă, dar și ei s’au așezat pe câmpia Răsăritului într’o vreme când aceasta era țara nimănui și în mare parte pustie, iar de atunci până acum tot sunt câteva veacuri.

Ce-am făcut noi, deci, în cele două decenii de prestigiu pentru acești frați pe cari vicisitudinile istoriei i-au lipsit de cadrul unui Stat național? Cei mai bine tratați dintre ei au fost aceia cari formau minoritatea cea mai puțin numeroasă, Români din Cehoslovacia. Acestora nu le-a fost paralizată existența etnică și ei s’au bucurat de toate drepturile cuvenite unor cetățeni ai unui Stat civilizat. De Români din Ungaria nici nu se vorbea, cași când n’ar fi existat și niciodată n’au fost invocați cu hotărîre, atunci când se discuta soarta minorității maghiare din țara noastră. Cazul Românilor de dincolo de Nistru este identic. Dar cea mai bună dovadă despre felul cum ne-am îngrijit - mai bine zis: nu ne-am îngrijit - de soarta fraților de peste hotare ne-o oferă tratamentul Românilor din Statele sud-dunărene, în special a celor din Jugoslavia.

Români din această țară nu formau de loc o cantitate neglijabilă, căci numărul lor se apropia de o jumătate de milion. Pe de altă parte, țara noastră a fost în relații de bună vecinătate cu Jugoslavia și mai tot acest răstimp de peste două decenii în alianță politică. Cu toate acestea am ajuns târziu de tot la un acord privitor la condițiile de existență ale minorităților respective, cea jugoslavă din țara noastră și cea românească din Jugoslavia, iar acest acord a fost în defavorul Românilor, după cum se știe, - ca să nu mai vorbim și de aplicarea lui practică, prin care drepturile fraților din Statul aliat au fost încă odată nesocotite.

* * *

Nu ne gândim cătuși de puțin să formulăm, acum și din acest loc, soluții politice privitoare la existența Românilor din afară de hotarele României Mari. Grijă aceasta

revine altora și factorii de mari proporții istorice își au cuvântul lor. Dar indiferent de destinul lor politic, datorită de a ne îngriji de viața lor culturală, în spiritul caracterului lor etnic, ne rămâne întreagă, nouă celor din Patrie, și nimeni nu ne poate împiedeca să ne facem această datorie.

Omul are o viață sufletească, determinată de o anumită structură etnică particulară. Mijlocul esențial de manifestare al acestei vieți spirituale este limba maternă. Această limbă maternă a fraților de peste hotare trebuie deci ocrotită, pentru că slăbirea ei înseamnă însăși slăbirea ființei lor etnice. Instituțiile fundamentale de existență ale limbii naționale sunt biserica și școala, funcționarea nestingherită a acestor instituții trebuie asigurată cu orice preț.

Dar nu e vorba numai de ocrotirea elementară a limbii naționale, ci și de promovarea ei. Români din afară de hotarele patriei trebuie să aibă posibilitatea de a se ridica la nivelul cultural al vremii, spre a putea participa la creația culturală a neamului lor. Participarea la conducerea politică de Stat le mai poate fi refuzată, dar nu și dreptul la o viață spirituală proprie, pentru libera dezvoltare a puterilor lor sufletești. Căci această stăvilire nu jignește numai grupul etnic din care pot face parte, în cadrul unui Stat străin, ci ea afectează deopotrivă și marele trunchiu al neamului și cultura națională în structura ei totală.

Acum trei sferturi de veac, când a luat ființă Academia Română, ctitorii ei nu s’au mărginit să aleagă pe membrii acestui așezământ de cultură numai dintre savanții din cuprinsul hotarelor patriei de atunci, ci, pătrunși de poruncile sângelui și ale conștiinței naționale, ei s’au gândit deopotrivă la toți Români, ori din ce țară făceau ei parte. Astfel Academia Română - care pe atunci se numea „Societatea literară română” - s’a constituit cu patru membri din Muntenia, câte trei din Moldova, Transilvania și Basarabia și câte doi din Banat, Maramureș, Bucovina și Macedonia. Prevederea aceasta, sancționată aproape integral de evenimentele politice ulterioare, constituie, poate, principalul merit al întemeietorilor celei mai înalte instituții de cultură națională.

Putem noi astăzi rămânea mai prejos de acei glorioși înaintași, în acțiunile noastre? Putem noi lipsi cultura națională, în necurmata ei împlinire, de energiile actuale și virtuale a două milioane de Români, cărora niciun principiu avuabil nu le poate nega dreptul de a face parte din marea comunitate spirituală românească?

OLIMPIU BOIȚOȘ

C R O N I C I

Lucian Blaga: Despre gândirea magică*)

Pentru cei ce urmăresc cu atenție și interes creșterea din ce în ce mai amplă a fenomenului Blaga, este impresionantă regularitatea cu care acest gânditor de mare clasă își dă la iveală operele. Nu este an lăsat de Dumnezeu ca Lucian Blaga să nu-și dăruiască cetitorii cu una sau chiar mai multe cărți. Faptul acesta e adânc grăitor despre viçoarea și prospețimea creatoare, atât de proprii filosofului. Și e cu atât mai semnificativ acest fapt, cu cât Lucian Blaga crează prin alternanță: când filosofie, când dramă, când poezie. Toate aceste creațiuni însă, indiferent de domeniul în care se încadrează, poartă pecetea autenticității și a unei profunde seriozități. Pentru Blaga, creația, filosofică, dramatică sau poetică, nu este joc, ci suprem angajament. De aici, poate, nimbul de solemnitate duminicală al scrisului său. Prin aceasta, cât și prin evidentă lui originalitate, Blaga se singularizează atât în câmpul literelor și gândirii românești cât și în cugetarea europeană. Din acest motiv, scrisul său trebuie pătruns, deopotrivă, cu evlavie inimii și cu lumina minții.

De astădată, ne oprim însă numai asupra ultimului său studiu: „Despre gândirea magică“.

Deși nu se integrează decât parțial în viziunea globală a sistemului, noua lucrare a lui L. Blaga aduce lămuriri mai mult decât folositoare într-o problemă de subtilitate și riscul celei ce privește *gândirea magică*. Dar tocmai pentru că și-a dat seamă de riscul intelectual pe care îl comporta dezbaterăa acestei probleme, Lucian Blaga — care posedă un deosebit simț al problemelor — a procedat — contrar obiceiului său, fapt pentru care la un moment dat își cere scuze — cu o precauție, am zice, istorică. Din această pricină ne prezintă clasificările cu caracter rezumativ și istoric din prima parte a lucrării, căroră, cu grija ce-i caracterizează orice pas filosofic, Lucian Blaga le aduce corectările convenite conform concepției sale despre mit și magie. Noi regretăm că acest fapt n'a fost înțeles, în ade-vărata lui semnificație, de d-l Petru P. Ionescu, care, în ultimul număr al „Gândirii“, ocupându-se de cartea în cheștiune, reproșează autorului că ar reedita lucruri vechi și de toți știute. Credem însă că d-l Petru P. Ionescu a căzut, de data asta, pradă unei confuzii metodologice. Și iată de ce: prin capitolul „Puncte de vedere“, în care Blaga discută cele patru grupuri de teorii cu privire la gândirea mitică și magică, judecându-le din perspectiva sistemului său filo-

solic, s'a urmărit limpezirea didactică a problemei și nici decum etalarea unui bagaj de lucruri vechi și știute.

În capitolul următor: „Coordonatele spiritului creator“, cum era firesc după expunerea teoriilor existente din capitolul precedent, L. Blaga consideră gândirea magică din perspectiva originală a viziunii sale filosofice, răspunzând la următoarele întrebări pe care el însuși le formulează:

1. Care este structura gândirii magice?
2. Cum se legitimează gândirea magică sub unghiul obiectivității?
3. Cum se legitimează gândirea magică pe plan subiectiv?
4. Ce justificare metafizică are gândirea magică?

De sigur, L. Blaga vine cu un punct de vedere personal, consecința firească a concepției sale globale despre rosturile spiritului creator, fără a obliga pe nimeni să-l accepte și fără a ridica pretenții de valabilitate universală a spuselor sale. Cetitorul însă, oricare ar fi el, este obligat să pătrundă întâi spiritul afirmațiilor și argumentărilor autorului și numai apoi să procedeze la criticarea lor. Această cerință elementară a fost trecută cu vederea de d-l Petru P. Ionescu, când, printr'un citat trunchiat, reproșează autorului răstălmăcirea conceptului kantian de „lucru în sine“, raportat la orizontul misterului. Lucian Blaga nu susține nicăieri că „lucrul în sine“ nu poate fi obiect de gândire și nici nu l-a circumscris numai și numai ca pricina exterior determinantă a conștiinței animale, cum afirmă d-l Petru P. Ionescu. D-l L. Blaga susține, vrând să adâncească separația dintre „lucrul în sine“ și orizontul misterului, că așa cum a fost formulat de Kant, acest concept poate determina cauzal fenomenul sensibil atât în conștiința umană cât și în cea animală, în timp ce orizontul misterului, pe care „omul și-l simte ca un apel de capacitate revelatorie“, este propriu ființei umane. În scop de lămurire, reproducem textual cuvintele autorului: „Lucrul în sine“, scrie L. Blaga, ca o pricină dinafară de conștiință a lumii sensibile, așa cum îl presupune Kant, își are eficiența sa, și în raport cu conștiința animală, câtă vreme „orizontul misterului“, ca factor implicat și imanent al conștiinței, este o particularitate esențială și distinctivă a ființei umane, tocmai în comparație cu ființele animale“.

Acestea sunt cuvintele clare și simple ale filosofului. D-l Petru P. Ionescu însă îi atribuie păreri și afirmații cu

*) Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1941.

totul imaginare. Cu alte cuvinte, criticul nostru prezintă în așa fel gândirea lui Blaga încât să-și poată valorifica premeditatele d-sale obiecții.

Natural, spațiul nu ne permite o discuție amănunțită a cărții lui L. Blaga. Vom stăruii însă asupra anumitor puncte pe care d-l Petru P. Ionescu le consideră de minimă rezistență.

După ce precizează situația mitului și a magicului față de coordonatele sistemului său de gândire, definindu-le ca moduri specifice de revelare ale misterului ontologic, L. Blaga menționează, între altele, că în multe din colindele și descântecurile poporului nostru se face simțită categoria *sofianicului*, adică prezența *transcendentului care coboară*. Prin această determinantă stilistică, căreia autorul nu-i atribuie funcțiuni mai importante decât altora, nu se reduce „la neant aproape funcțiunea proprie a conștiinței, rămasă să împlinească simple rosturi biologice”, cum crede d-l Petru P. Ionescu. Dacă L. Blaga a emis teoria categoriilor stilistice abriale ca proprii subconștientului, nu însemnează că a renunțat sau că repudiază lumina lămuritoare a conștiinței. Cea mai bună dovadă, în acest sens, este capitolul despre „*ambibismul conștiinței*” din lucrarea „*Artă și Valoare*”.

Apropierea pe care d-l Petru P. Ionescu o face între materialismul psihologic german, „Cursul” d-lui Prof. C. Rădulescu-Motru și Lucian Blaga este, după părerea noastră, de neînțeles. Din acest motiv, nu zăbovim asupra ei.

În capitolul: „*Sarea oricărei culturi*”, Lucian Blaga, luând poziție potrivnică față de concepțiile morfologice ale culturii (Frobenius, Spengler), afirmă că ceea ce este sarea pentru bucate este magicul pentru orice cultură. Din această pricină, subliniază autorul, magicul nu poate fi atribuit unei singure culturi, cum a făcut Frobenius cu cultura hamită.

Lămurind apoi „*Sarcina magică*”, care, prin natura ei, nu este legată nici exclusiv de ființe vii, însuflețite (divinitate, zei, demoni, oameni, vrăjitori, animale, plante), nici exclusiv de corpuri neînsuflețite sau impersonale (obiecte materiale, elemente, stihii), ci este postulată ca putând să încarce orice lucru (pag. 125), Lucian Blaga se oprește asupra „*funcției cognitive a ideii magice*”, pe care, cu totul original și personal, o investeste cu *funcția unei locotenente cognitive*, care poate ține loc unei mase întregi de multiple și varii necunoscute.

Un capitol de rară densitate este: „*Experiență și Superstiție*”, în care, pe temeiul *analogiei și disanalogiei*, Lucian Blaga stăruie, cu multă rodnicie, asupra unor diferențe esențiale dintre gândirea științifică și mentalitatea primitivă a țăranului. Fără îndoială, primitivul sau țăranul operează, în măsură covârșitoare, cu elemente și relații magice. Pentru ei, complexe empirice, care inspăimântă sau deranjează pe omul de știință, sunt *unități magice*, în felul în care pentru configuraționiști realitatea se prezintă sub formă de *întreguri*, de natură organică sau psihologică. Bucurându-se

de avantajul perspectivei magice, care le permite să înlocuiască variantele cauzale necunoscute prin *factorul magic*, primitivul și țăranul se orientează cu mai mare eficacitate în lumea inconștientă. Desinteresul lor față de relațiile cauzale dintre fenomene și înlocuirea acestora prin relații magice, are grije d-l Blaga să ne lămurească, este mai degrabă reversul unei virtuți decât simptomul unui viciu. Cu atât mai mult, cu cât prin suveranitatea perspectivei magice și a factorilor de aceeași natură primitivul și țăranul se situează pe un plan *transcendent* față de lucrurile văzute și simțite (pag. 150).

Toate acestea pledează, în concepția de care ne ocupăm, pentru „*autonomia magicului*”, care se sprijină și pe *teoria imunității* superstițiilor față de experiență.

Un alt capitol, încărcat de originalitate și de lumină proprie, este: *Finalitatea subiectivă a ideii magice*, în care, pentru întâia oară, se pune întrebarea asupra semnificației finaliste a mult dezbătutului proces de intropatie. Răspunsul este edificator: „Intropatia nu este numai un proces, care are loc, sau chiar un proces cu aparențe de absurditate, ci un proces care-și are rostul, un tâlc din cele mai profunde, în cadrul psihologiei umane. Sufletul însuflețind obiectul, se însuflețește (pag. 162). Fără această posibilitate de ieșire din sine, de amplificare, sufletul s'ar sufoca. Intropatia însă, pe lângă acest rol de creștere și sporire a puterii noastre sufletești, ne sugerează și un alt mijloc, inrudit cu ea de altfel, de creare a unui mediu intim și prielnic. Acesta este trăirea și vederea lumii în *perspectivă magică*. „O lume de structură magică trebuie prin urmare, scrie filosoful, să fie prielnică sufletului uman, în sensul unei autoinducțiuni, în sensul circumscris prin cuvintele: sufletul însuflețind obiectul se însuflețește. Ne găsim cu aceasta în fața unei legitimări subiective a gândirii magice, într'un înțeles finalist. Un argument finalist de această natură e mult mai hotărâtor decât oricare altă justificare subiectivă, ce s'a dat până astăzi gândirii magice. Sufletul recurge instinctiv la intropatii și la gândirea magică, fiindcă pe aceste căi își crează mediul, datorită căruia el se întetește ca atare, în însăși puterea și substanța sa”.

După ce, cu o rară subtilitate, ni se vorbește de funcția poetică și religioasă a gândirii magice, Lucian Blaga stăruie, în ultimul capitol al lucrării, asupra *polivalenței ideii magicului*, care se poate preciza în următoarele funcții fundamentale: *ontologică, cognitivă, pragmatică, vitală-sufletească, poetică și religioasă*.

Definind mitul ca o încercare de a revela misterul ontologic cu mijloace de imaginație, iar magicul ca o semi-revelare stereotipă a aceluiași mister, Lucian Blaga, prin noua sa lucrare, clarifică iarăși, cu talent, seriozitate și strălucire stilistică, încă o față a vieții spiritului

GRIGORE POPA

Ion Teicu: Păgânii*)

Primim la redacția revistei cărți și broșuri din toate colțurile Ardealului. Unele trădează prin entuziasmul lor juvenil pe autori începători, pe dibuitorii încă nesiguri pe cărările spinoase ale scrisului. Altele, cărora le lipsește data tipăririi, aspiră de sigur la aprecieri de durată. Altele iarăși sunt ale unor scriitori formați. Toate bat însă la poarta vieții literare cu acel freamăt despre care spune poetul:

„Căci scris e dorul să și-l agate
Numai de umbre și de năluce
Ce n a lui veșnic întinse brațe
Zadarnic cearcă să le apuce”.

Dacă o notă comună de încredere și speranță în *Lucafașul* ne tonifică prin măgulirea intențiilor revistei care pot fi roditoare pentru cultura contemporană, ea ne în-

*) Icoane vechi bănățene. Tipografia Kaden, Oravița, f. a.

greuiază în schimb sarcina unei recenzări obiective. Acea „captatio benevolentiae” care se cuprinde mai mult sau mai puțin deghizată în dedicația autorilor, neutralizează oareșicum otrava critică, totuși *necesară* orientării unei literaturi care se vrea originală, îndrăzneț-inovatoare și cu orice preț *autohtonă*.

Volumul de schițe al d-lui I. Țeicu „Păgânii” se așează ușor pentru cetitorul cu oareșicare atenție în complexul constatărilor de mai sus. Schițele sunt din viața mândrului Banat, iar personajele sunt autentic bănățene. Invenția nu este partea tare a autorului. Într'adevăr două dintre cele opt bucăți: „Serată de gală” și „Istorie într'un cot de lume” sunt cunoscute anecdote bănățene, prima versificată cu magistral humor de Vlad-Delamarina, iar a doua transpusă în versuri de Gh. Gârda; „Un examen de pomină” și „O inspecție” pornesc probabil tot dela întâmplări hazlii, destul de frecvente în mediul școlar și seminarial, iar „Iapa împăratului Caligula” este istorie literarizată. Mai personale ne par „Păgânii”, portretul cam șters a doi bătrâni în discordie cu biserica oficială, „Filosofii” cu tipuri interesante, întâlnite de doctorul dela țară în drumurile sale cu căruța la bolnavi și, mai ales, *Caragiale și Mitică Bănățeanul în Budapeșta*, care pe lângă fixarea satirică a unui tip de intelectual bănățean, azi cam demodat, pe lângă amintiri prețioase în legătură cu Caragiale, ne evocă cu multă subtilitate un anumit mediu studentesc dela Budapesta (Pe vremuri, suflutele umblau în opinci. Pag. 96), de unde a răsărit odinioară și *Luceafărul* și atâtea năzuințe și speranțe, realizate azi parțial: „Caragiale vorbea încă multe din viața oamenilor genii, analiza poezia „Mama”, din Eminescu și apoi se oprea. Nu mai era chip în ziua aceea ca să-l facă cineva să mai discute. Tăcea. Tăcerea aceasta cumplită grația mai mult decât cea mai maestră vorbă: se întrezăreau în perspectiva îndepărtată a viitorului zile mari de sărbătoare, când sufletele se vor destăinui libere în imensitatea vieții de prin văgăunile Carpaților, de pe câmpurile mătăsoase ale Banatului”. Este piesa de rezistență a volumului, în care inspirația scriitorului se menține în limita disponibilităților artistice ale talentului.

Scrisul d-lui I. Țeicu are multă vervă, mult humor, presărat cu observații ironice și malițioase și cu reflexii nu lipsite de pătrundere și înțelegere filosofică. Acestea sunt elemente pozitive, înnăscute, pe care i le-au dezvoltat și ascuțit viața și *experiența practică*. Influența anumitor teorii literare pe care le expune d-l Bugarin, cu multă emfază, în „Marginalii” au redus însă simțitor valoarea literară a schițelor. Mai ales amplificarea destul de prozaică a celor două anecdote băștinașe nu contribuie la potențarea savoarei lor, nici prin interpretările psihanalitice, nici prin abundența provincialismelor. Paleta scriitorului este prea încărcată și coloritul local al cuvintelor improașcă uneori supărător pe lector (ex. desbumini, slăvinile, chiznoviri etc.). Pentru a supralicita efectul literar al poeziei lui Vlad-Delamarina, ar fi trebuit o mult mai îndelungată și susținută *indeletnicire* scriitoricească, o *experiență literară* de lungă durată. În impresie ne confirmă greșeli și asperități de stil, pe alocuri de sintaxă și uneori chiar de limbă.

Caragiale în notele introductive la „Kir Ianulea” (refăcută după „Novella di Belfagor” a lui Machiaveli) sublinia cu simțul său admirabil, de neîntrecut meșteșugar al scrișului, că nu subiectul ci felul de-a zugrăvi este marele merit al artei. Nu vedem însă întru cât figurile pitorești ale țărănilor din Banat, cu nuanța lor specifică de oameni mândri,

dar și lăudăroși, guralivi, dar și sceptici, buni de glume, dar și cu simț practic, ar câștiga ceva în conturarea lor prin întrebuințarea unor expresii neaoșe, dar mai curând disgrațioase decât caracteristice. Mai ales că nu putem discerne în deajuns în creionarea lor limita între ce le aparține și ce le adaogă subiectivismul scriitorului.

O excepție fericită rămâne „*Mitică, Bănățeanul*”, în care schița arta d-lui Țeicu atinge — adevărat într'un singur moment — preciziunea liniei maestrului Caragiale. Este dialogul dela cafeul „Jägerhorn” dintre acesta și *janțoșa personalitate* bănățeană:

— „Mi-s doctor Ion Dumbravă din Banat”, se recomandă somitate, întinzând mâna dreaptă învăluită în mănășă albă, ce părea rece ca neaua. Maestrul, văzându-l atât de semeț și janțoș, îi răspunse modest:

— „Sunt Iancu Caragiale!”

— „Ah! — oftă patetic noul venit, — dumneata ești gazetarul acela, care ni scri acele articole *plăcute* în „Românul”?”

— „Da, domnule Doctor, eu aș fi acela!” — zise maestrul și mai smerit.

— „Bine-i, bine-i, domnule gazetar, mai scrie-ne, scrie acele *plăcute* articole, că ni faci un mare serviciu! Bravo!” — grăi inteligența Banatului, purtându-și ochii roată prin sala cafenelei...”

Am subliniat cuvântul „plăcute”, pentru că singur acest epitet caracterizează splendid o situație și o mentalitate. Mai găsim și unele accente de vibrantă umanitate, adevărate perle de observație, ca momentul final al schiței „Intr'un colț de lume”. Flăcăul Adam Livait, simulând pe imbecilul până a compromite prin confuzie voită între o vacă cu țafe mari și un taur prestigiul forței armate austro-ungare și a-l sili pe locotenent să dea comanda vitejească de circumstanță: „Zuric, că vacă a fost!”, reușește să fie concediat și este primit cu bucurie de tatăl său:

— „Simion Livait, zărindu-și feciorul trecând, palid, slăbit până la os, cu pași mășurați și liniștiți, prin poarta cazarmii cu table spânzurate pe pereți, în dreapta și stânga, una mai sclipitoare decât alta, se repezi la el și, fără vorbă, îl strânse în brațe. Doar atât mai putu șopti, căci îl podidă lacrimile, iar vocea-i rămase aninată pe gât:

— „Mândrul tatei!... Hai acasă!”

Totuși schițele d-lui Țeicu sunt prin structura lor destul de neînchegată, prin lungimi fastidioase, ca și prin impurități de compoziție și stil, mai curând încercări decât realizări de artă. Ele sunt schițe în înțeles propriu și nu în înțelesul în care i-a plăcut lui Caragiale să ne încante.

Valoarea lor este precumpănitor *regională*. Sunt elemente de construcție pentru o viitoare geografie literară a Românilor. Se știe doar că Bănățenii sunt firi *expansive*, meridionale. Ei sunt *provensalii* noștri. Mediteraneanul Tartarin din Tarascon s'ar fi simțit de minune în Banat, la Lugoj s. ex. S'ar fi împrietenit cu siguranță cu Mitică Bănățeanul și, dacă nu i-ar fi stânjenit anumite susceptibilități de rivalizare în enararea de bravuri, poate și-ar fi găsit chiar ascendenți comuni, din vița lui Traian...

Iar privitor la „*evadare în autohton*”, la „smulgerea din influențele nefaste străine”, la „intrarea triumfală prin poarta larg deschisă în patrimoniul literaturii naționale” și ceilalți ditirambi din „Marginaliile” d-lui Bugarin, fie-ne permis să întrebăm: Dacă nu cumva și Domnia Sa este din Lugoj?

P. DRĂGHICI

Chircev, A.: Psihologia atitudinilor sociale¹⁾

Prin studiul său asupra atitudinilor sociale, d-l A. Chircev face începutul unor cercetări la care tânăra psihologie experimentală românească n'a ajuns decât în mod incidental. Aceste cercetări sunt menite să explice în esență ei regiunea psihosocială a persoanei. Atitudinile sociale fac parte din șirul ultimelor categorii în care se constituie viața sufletească a omului. Ele reprezintă modul specific în care mediul social și cultural se împletește cu psihicul individual, ca astfel să lărgescă prin noi semnificații și funcțiuni arhitectonica vieții sufletești.

În interesul celor preocupați de astfel de probleme, trebuie s'o spunem dela început că d-l A. Chircev are darul prețios de a discuta problemele psihosociale într'o atmosferă de orientări și vederi largi culturale. Considerațiunile sale nu rămân la expuneri și interpretări în limitele unei specialități, ci se duc până la a trage ultimele concluziuni de ordin general (filosofic, social, politic, etc.). În capitolele prime ale lucrării, în care își fundamentează angrenajul teoretic al studiului său, cetitorul poate constata că problemele psihosociale devin probleme de cultură generală, devin probleme de pură actualitate culturală. Cartea d-lui Chircev e scrisă cu metoda, grija și priceperea unui specialist, însă cu perspectivele unui om de cultură.

În prima parte, compusă din „Introducere”, „Natura atitudinilor sociale” și „Formarea, dezvoltarea și schimbarea atitudinilor”, ni se lămurește printr'o analiză critică conceptul de atitudine socială. Atitudinile sociale sunt dispozițiuni directivate și integrate, care determină persoana la comportamente globale față de valorile sociale și culturale.

Menționăm în chip deosebit în această parte o singură chestiune, care ni se pare centrală. Bazat pe o înțelegere justă a problematicei actuale a psiho-sociologiei, autorul deschide într'un chip nou vechea problemă individ și societate. Atitudinile sunt factori sufletești însă acești factori se definesc față de realitățile exterioare sociale care sunt instituțiile. De aici le vine și numirea: atitudini față de biserică, față de naționalism-internaționalism, față de tradiție și progres, etc. Autorul întoarce în mod justificat spatele sociologismului durkheimian care studiază existența și valoarea instituțiilor sociale în ele însele, ca lucruri, dincolo de modul în care trăiesc ele în conștiința indivizilor. Autorul inversează problema. Orice formă socială, orice instituție interesează numai în măsura în care este o problemă a vieții sufletești individuale, cu alte cuvinte numai în măsura în care trăiește în indivizi. Adică, numai intru cât ea angajează o atitudine față de ea. Studiind modul și gradul trăirilor individuale, studiem forma și potențele sociale ale unei instituții. Aici autorul se pare că acceptă poziția sociologului american W. I. Thomas care denunță în fond teza durkheimiană, în formă însă o menține, susținând că instituțiile sociale sunt valori având conținuturi empirice accesibile indivizilor și că ele pot fi studiate indirect prin atitudinea (sau semnificația) pe care o au indivizii față de aceste valori. Deși Thomas reduce instituțiile la valori, adică la factori sufletești, totuși vorbește că studiul lor prin conștiințele individuale, adică pe cale sufletească pură este indirect. Acest fapt ar vrea să spună că instituțiile sociale ar fi tot instituții și dincolo de felul instituționalizării lor în psihicul individual și colectiv. Deși fără niciun substrat evident, autorul păstrează această reminiscență formală a

lui Thomas. Mai mult, el pare că se complică și cu o teză kantiană în acest punct de vedere. Căci iată cum se exprimă: „Pe cercetătorul atitudinilor sociale nu-l interesează existența „în sine” a instituțiilor și a formelor sociale și culturale, care pot exista prea bine fără ca majoritatea membrilor grupului social să participe la ele” (p. 14). Această frază foarte circumspectă ar vrea să susțină că instituțiile sociale există în sine. Totuși nu putem acuza pe autor de această părere, pentru că el singur se ferește ca să studieze în acest mod instituțiile, căci în aceeași pagină vorbește despre realitatea instituțiilor sociale „care este asigurată nu prin existența lor concretă și obiectivă, ci prin valoarea și semnificația ce li se acordă”.

Spre o completare a gândirii autorului trebuie să spunem că instituțiile sociale în sine nu numai că nu trebuie să intereseze, dar că acest „în sine” nici nu există ca atare. Ce ar fi totuși acest „în sine”, care nu se reduce la atitudine, la factor sufleteș? Acesta ar fi formele materiale în care se manifestă o instituție. În cadrul bisericii aceste forme ar fi clădirile de anumit tip, odăjdii, ritualurile etc. Dar acestea nu au nimic în sine, ci sunt pure expresii ale unor directive și necesități sufletești. Căci să ne inchipuim ce am simți văzând pe cineva construind o clădire sub formă de biserică, sau pe cineva îmbrăcat în odăjdii și borborosind vorbe cam greu de priceput și gesturi secrete, fără a avea o tendință religioasă care implică astfel de exteriorizări. Prin urmare o instituție nu este altceva decât o constituire în anumit mod a vieții psiho-sociale. Realitatea ultimă în acest domeniu este o regiune sufletească care se instituționalizează sub anumite expresii. Această realitate este studiată direct și adecvat prin perspectiva sufletească, adică studiind atitudinea conștiințelor individuale, cu tendințele lor de convergență în spre colectiv.

Atitudinile sociale sunt structuri sufletești care au la bază o doză însemnată de afectivitate. Latura afectivă este aceea care primește în sens ontogenetic primele amprente ale formelor instituționale, dându-le o semnificație și o valoare pe care se clădește apoi atitudinea favorabilă sau nefavorabilă față de ele. Inteligența vine în a doua linie. În tot cazul este de remarcă că atitudinile ca funcțiuni sufletești depind în cea mai mare parte, în directiva și formația lor, de mediul social și cultural în care trăiește individul. Depinde în mare măsură de mediul în care trăiește un individ ca el să aibă atitudini favorabile sau nefavorabile față de biserică, față de naționalism sau de tradiție etc. În această privință viața psihică, pe de o parte, răsfrânge spiritul social, iar pe de altă parte se ridică pe sine dincolo de formele individuale, ca să construiască acest spirit social.

Conform pozițiilor teoretice la care a ajuns, autorul studiază formele instituționale sau sociale așa cum ele se resfrâng și trăiesc în conștiințele individuale. Metoda de cercetare este experimentală, cu tehnica testului de opinie. Astfel sunt cercetate atitudinea față de biserică, față de naționalism-internaționalism și față de tradiție-progres, la peste 1300 subiecți, elevi, studenți, învățători și profesori, din orașele mai de seamă ale Ardealului.

Unele din rezultate sunt demne de menționat în mod deosebit. Considerând confesiunile, autorul constată că pe când 85.27% din subiecții ortodocși și catolici au atitudine favorabilă față de biserică, dintre mozaici numai 35.78%

1) Sibiu, Institut de Psihologie, 1941, VII + 186.

au aceeași atitudine. Acest rezultat nu este tocmai ușor de constatat în viața de toate zilele. Cei mai infocați naționaliști sunt Românii și Germanii; la cealaltă extremă sunt Evreii și Maghiarii.

În privința tradiției și progresului, remarcăm rezultatele cercetătorului american Thurstone, pe care le întăresc și rezultatele D-lui Chircev: progresismul corelează cu un nivel ridicat de inteligență. Pe de altă parte, tot Thurstone constată că progresismul corelează mai puțin cu naționalismul și atitudinea favorabilă față de biserică și mai mult cu atitudinile contrare acestora.

Rezultatele experimentale sunt extrem de importante, totuși nu ne putem extinde mai mult asupra lor. Redăm însă, în câteva linii, constatările finale ale autorului, rugând în același timp pe cititorul acestei cărți să zăbovească cu grijă deosebită asupra lor. Din ele se desprinde nu numai perspectiva interesantă prin care privește autorul cercetările sale, dar și anumite directive care sunt menite să lumineze într-o câțva problema socială și culturală a tinerețului nostru, din sânul căruia s'au recrutat subiecții acestor cercetări.

Intrând în psihologia popoarelor, autorul constată că deosebirile dintre popoare se datoresc mai puțin condițiilor biologice de rasă și mai mult atitudinilor sociale și directivelor acestor atitudini. Pe baza studiului atitudinilor sociale, se poate fundamenta în chip mai real o psihologie a popoarelor, decât pe alte baze biologice sau sociologice. Tot pe această bază a atitudinilor sociale se poate ex-

plica și diferența dintre diferitele clase sociale. S'a constatat bunăoară că clasele superioare capitaliste sunt mai tradiționaliste, pe când clasele proletare mai progresiste. Acesta este un adevăr nu tocmai greu de explicat, bazându-se pe condițiunile economice, sociale și culturale în care trăiește fiecare clasă în parte.

Ca un corolar practic al constatărilor sale, autorul consideră că unele doctrine politice actuale, în loc să alimenteze aceste diferențieri dintre clase și mai ales dintre popoare prin introducerea unor criterii deosebitoare de rasă, sau altele, ar fi bine să tindă din toate părțile la o omogeneizare și armonizare între diferitele națiuni ale lumii. Considerăm o calitate deosebită a autorului etica ce emană din aceste șiruri finale ale lucrării sale.

„Astăzi, când întreaga lume este încleștată în cel mai mare conflict din câte a cunoscut Istoria, când respectul pentru viața individuală și colectivă a devenit simple vorbe pentru a masca intențiile imperialiste ale unor puteri intrate în luptă, înțelegerea dintre popoare nu poate fi asigurată decât odată cu crearea unei mentalități politico-sociale noi, în care forța să nu primeze dreptul. În locul atitudinilor antagoniste mereu alimentate, care stau la baza conflictelor actuale, se impune cultivarea atitudinilor de cooperare față de valori și idealuri comune, care să fundamenteze solidaritatea spirituală dintre națiuni, cu condiția respectării ființei etnice a fiecărui popor”.

Z. BARBU

INSEMĂNĂRI ȘI RECENZII

Un an de domnie nouă

Fără mult fast exterior, în reculegere interioară și cu muncă neîntreruptă, așa cum pretind vremurile de încordare și de sacrificii pe care le trăim, țara a aniversat un an de domnie nouă a Majestății Sale Regelui Mihai I. Toate păturile poporului, din toate colțurile țării, s'au îndreptat cu gând curat și cu urări fierbinți spre acela care întruchipează mândria renăscută și nădejțile de mai bine ale națiunii. Și de sigur, în taină s'au asociat la aceste urări și aceia dintre frați cari încă n'au puțința să-și exprime pe față simțămintele lor românești.

Nu putem lăsa nerelevat cu acest prilej și trebuie să ne asociem cu toată inima la omagiile adresate de Societatea Scriitorilor Români, atât M. S. Regelui cât și primului sfințic al Tronului, d-lui Mareșal Ion Antoneseu.

La telegramele omagiale trimise, d-lui președinte N. I. Herescu a primit următoarele răspunsuri:

Din partea Majestății Sale:

Mulțumesc scriitorilor țării pentru frumoasele simțăminte.

MIHAI R.

Iar din partea Conducătorului Statului:

Vă mulțumesc Domniei Voastre și scriitorilor români pentru urările pe care mi le faceți. Fiți sigur că întreg poporul român va fi pus în drepturile lui firești.

ANTONESCU
Mareșal al României

Glusul poezilor

Pe pagina întâia a revistei *Dacia* (Anul I, Nr. 6) cetim această poemă semnată de d-l N. I. Herescu, care exprimă într-o formă de nobilă sobrietate o credință nestrămutată:

NU TE PUTEAM UITA, NU TE PUTEAM VINDE...

Dragă ești inimii noastre, Transilvanie...
Numele tău și gândul și ochii ni-i aprinde:
Nu te putem uita, nu te putem vinde,
Nu te putem face danie.

Oamenii stepei meargă aiurea să colinde
După înșelăciuni, după prădanie.
Ne ești lipită de suflet, Transilvanie,
Nu te putem uita, nu te putem vinde.

Destinul tău și pe al nostru îl cuprinde,
Cu-aceeași izbăvire, sau cu-aceeași pierzanie.
Încă o mie de ani, Transilvanie,
Nu te putem uita, nu te putem vinde.

Moartea de ne-ar fi împărțășanie,
Iadul pe pământ de s'ar întinde,
Nu te putem uita, nu te putem vinde,
Trup din trupul nostru, Transilvanie.

Și pe o altă pagină, acest cântec infiorat de o adâncă și stăpânită tristețe, pe care-l semnează d-l Mihai Beniuc:

DESPĂRȚIRE DE O GAROAFĂ ROȘIE

Sărut cu buze arse huma
Din care tu sorbit-ai sânge.

In pribegie plec de-acuma —
Garoafă roșie nu plânge.

Strângându-mi în desagi amarul,
Toiag din gardul vechiu mi-oi frânge
Și 'n urmă voi lăsa hotarul —
Garoafă roșie nu plânge.

Străinul va veni 'n grădină
Și toate florile le-o strânge
Buchet pe masa lui străină —
Garoafă roșie nu plânge.

De te va rupe și pe tine,
Garoafă roșie nu plânge.
Pe masa-i cu mâncări străine —
Tu varsă doar un strop de sânge.

Din Moldova

In fundul unei văi încântătoare, din Nordul Moldovei, brăzdată de calea de refugiu a lui Petru Rareș și a Doamnei Ruxandra, urmăriți de oștile Semilunei, acolo unde au poposit ei cu călăreții de escortă, poienile și-au păstrat și astăzi istoricile numiri: Poiana Doamnei și Iesle.

Acolo, în mijlocul seclarilor codrii de brad, trăiește și-i stăpânește un pustnic în haina verde a breslei pădurărești, un anonim, entuziast al naturii, bucuros când e lăsat în pace să-și ducă traiul așa cum îl înțelege, după Horațiu: Rura ego amo, silvasque inglorius...

Am trăit alături de el trei decenii și jumătate fără a fi putut părunde în seninul său suflet. A trebuit ca mersul vremii să ne despartă, ca să ridice obloanele în dosul cărora „strălucea un suflet”, descoperit de noi abia după ce sute de kilometri se interpuneau.

El însuși spune despre sine și lume:

*Inchis în lut, cobor cărarea
Vieții, cu obida 'n spate;
Și-aud cum maștera: uitarea,
Presară colbul peste toate.*

Carpații erau și sunt farmecul vieții sale, adânc rănită de sfârticarea țării din 1940.

În Noemvrie 1940 își vărsa tot chinul în ditirambele ce urmează, străbătute de viziunea desrobirii, astăzi în curs de aievea înfăptuire. Le dau tiparului, fără invoirea autorului, rugându-l a mă ierta dacă am violat camuflarea sufletului său.

FRAȚILOR RĂMAȘI

*Eu am plecat în rând cu voi
Să urc un drum clădit de visuri,
Să simt înmugurind surâsuri
Pe guri hrănite cu nevoi.*

*Și-am poposit jucând cu voi
De bucurie ne'ngrădită,
Când România întregită
A șters hotare dintre noi.*

*Și-am învățat să cânt cu voi
Cum noaptea vrăjile-și aruncă
Pe sat, pe gânduri, peste luncă.
Și sburdă dragostea 'n zăvoi.*

*Acum cobor, plângând cu voi
Jertfirea brazdei sfârtecătă,
Dar port, ca ea, nădejdea toată
Că iar ne-om strânge înapoi.*

Ing. A. C.

Nu mă indoiesc că farmecul poeziei colegului meu va găsi un puternic ecou în piepturile tuturor fiilor țării, dar în deosebi al acelora cari poartă haina de onoare de vânător și silvicultor, grupați în jurul steagului țării înălțat de Mareșalul nostru providențial.

Olimpiu Boiu¹⁾

I. P. S. S. Mitropolitul Bălan în Basarabia

Sunt acțiuni care concentrează în ele toate ideile veșnice ale unui neam. Acestea sunt acțiunile cu adevărat istorice fiindcă ele glăsuiesc atât pentru contemporani, cât și pentru urmași. O atare faptă a fost vizita I. P. S. S. Mitropolitului Bălan și a Înaltului Cler Ardelean în Basarabia.

Vizita s'ar putea numi tot atât de bine: expediție misionară sau cruciadă spirituală. Căci din acest simplu gest se desprind, ca razele dintr'un izvor aprins, toate luminile și pentru cei de aci și pentru cei de acolo. Neamul românesc este azi stăpânit din nou de instinctul unității naționale, care în conștiința colectivă se traduce prin viziunea adevăratelor granițe și prin definirea unui fond comun sufletesc.

Noi suntem atât de convingeți de puterea acestor gânduri, atât de siguri că fiecare provincie se oglindește în țara întreagă, după cum țara întreagă se oglindește în fiecare provincie, încât revenirea Basarabiei la țara mamă ni se pare un fenomen firesc, după cum tot firească ni se pare jertfa sutelor și miilor de tineri de dragul ei.

Această unitate națională implică însă o finalitate: punerea în valoare a sufletului românesc, care, indiferent de provincie, este același, adică latin și creștin. De aceea gestul I. P. S. S. Mitropolitului Bălan trebuie privit cu această dublă semnificație.

I. P. S. S. Mitropolitul Bălan a fost purtătorul de cuvânt al provinciei, care a fost mai mult expusă prigoanei pentru credința în puterile de viață ale neamului ei. Gest larg, de mare nobleță patriotică și de totală dăruire creștină. Mulțumim Înaltului Prelat și-L asigurăm că fapta I. P. S. S. Sale a trezit ecoul convenit în sufletele noastre.

Victor Papilian

Vintilă Horia: Cartea omului singur²⁾

Deși foarte tânăr, d-l Vintilă Horia are la activul său câteva realizări cu care orice veritabil matur scriitor s'ar putea mândri. Mă gândesc, mai ales, la revista „Meșterul Manole” și la gruparea cu același nume — conduse de D-sa.

Am regretat cândva plecarea d-lui Vintilă Horia dela „Gândirea” și de aceea azi, când slova îi înflorește din nou în paginile acelei mari reviste, mă bucur mult și sincer. Urmăresc atât poezia cât și proza D-sale — nuvelă, cronică, ori eseu — cu deosebit interes și cu plăcere crescândă.

Talentat, fin, serios și studios, d-l Vintilă Horia este unul din cei mai inzestrați scriitori tineri. Se înțelege, așa dar, de ce am considerat o adevărată sărbătoare apariția noului volum de poeme — superb tipărit.

Aș fi vrut să nu mă ocup, în scris, de această carte; fiindcă nu-mi place să fiu suspectat în dragostea și convin-

¹⁾ D-l Olimpiu Boiu, inginer consilier silvic, este fiul poetului Zaharia Boiu. De altfel această ascendență remarcabilă se poate constata chiar și din aceste câteva rânduri pe cari le semnează. Fost administrator al domeniilor Coroanei din Moldova, d-sa trăiește astăzi, ca pensionar, aici în Sibiu părinților săi. (Nota Redacției)

²⁾ Poeme. Colecția „Meșterul Manole”, București, 1941.

gerile mele. Cum însă critica brevetată — ca să zic așa — întârzie, cred că e mai bine să trec peste anumite scrupule și să creștez câteva cuvinte despre „Cartea omului singur”.

Minunat titlu, pentru un volum de versuri!... Omul singur — adică poetul. Fiindcă poetul este, în orice caz, singur. Eu cred că toți suntem singuri. Verificarea se face în suferință. Atunci se măresc până la desăvârșire golurile în jur. Atunci vedem ce înseamnă unii pentru alții. Cât de puțin existăm în viața celorlalți, ca și în viața în sine — în apa aceasta care curge neîncetat, izvorând de nicăierea, niciodată istovită. Și neturbată de scufundarea noastră.

Dar d-l Vintilă Horia este nu numai singur, fiind poet, ci și singular ca poet.

Cu aceasta am intrat în subiect. A vorbi despre o carte de poeme, e un lucru destul de greu. Mai ales pentru mine; deoarece „anche io sono poeta”. Și ca atare știu ce înseamnă poezie și făurărie a versurilor. Aproximarea de un volum de versuri, deschiderea lui și parcurgerea paginilor, este o inițiere religioasă. O intrare în altar. Asemenea incursiuni ar trebui făcute numai după o prealabilă încercare de purificare. Și când ai urcat în amvon, cu inima încărcată de poezie, să vorbești despre carte și autor, e ca și când ai vorbi despre Evangheliile și Iisus.

D-l Vintilă Horia este — ziceam — un poet singular. În contrast cu majoritatea tinerilor noștri poeți, d-l Vintilă Horia este un poet cult. Cultura și-a lăsat amprenta în mai toate versurile sale. În vocabular, în imagini, în subiecte; în felul de a privi lucrurile și de a se opri asupra lor. Cultura îi încrustează alțițele strofelor cu pietre scumpe, măiestru așezate. Poezia d-lui Vintilă Horia este un exemplu concludent de ce înseamnă cultura într-o carieră poetică. „Sonora soră, lira sa soție” răsună pe nenumărate coarde. Nu-l copleșește un subiect. Iar viața din jur nu-l intimidă și nu-l face confuz. Ochiul rămâne pătrunzător; auzului nu-i scapă nici clocotul inimii, nici notele moicome de afară. Asupra fiecăreia se apleacă, acordându-i atenția cuvenită. Această stăpânire a artei poetice, a elementelor poetice cu care lucrează și olimpica stăpânire de sine, pun linii de statuie poemei, însă dau uneori o impresie de marmoreană răceală.

Un alt aspect al artei poetice a d-lui Vintilă Horia este puritatea; construcția geometrică a poemelor, dela încheieturile interioare, până la materialul cristalin. În privința aceasta D-sa este inrudit cu Ion Pillat, căruia dealtminteri îi și închină primul ciclu de poeme: *Brățările grele*.

Citez, în întregime, poezia cu același titlu — impresionantă încheiere de gând iscoditor și minunată realizare poetică:

Cu care mână m'ai blagoslovit,
Stăpâne, de-am rămas cu darul
De-a strânge'n slove sufletul rănit
Și de-a sorbi veninul cu paharul?

Poate-au greșit pe seama mea străbunii,
Poate-au iubit prea des, poate-au urit...
Au râs prea mult de-s veșnic mohorit
Și plâng stingher sub policandru' lunii...

Vre-un moș tehui o fi lovit cu spada...
Vre-o fată în alt veac va fi trădat...
Și'n cine știe ce veleat, zăpada
S'o fi 'nroșit de sânge vinovat...

M'au asvârlit sfârșit ca un amin,
Le port acum păcatele prin vreme
Și-mi strâng durerea'n margini de poeme
Ca pe-un blestem nostalgic și strein.

Apropie-te față nemurire,
Sunt blând și cred în frumusețea ta
Și mi-a șoptit az'noapte cineva
Că un strămoș s'a frânt dintr'o iubire.

Prin toată cartea poetul se simte nu numai cântăreț al tristeții și singurătății, al femeii și al prieteniei, al înserărilor și al lui Dumnezeu, ci însăși Poezia — îndoindu-se totuși, mereu.

... Atunci de ce vișăm cu fruntea grea?
Poate că totuși nu suntem o rimă,
Ci doar un cântec singur, o sublimă
Și'ndurerată trecere de stea. (Vates)

Citez, pentru prospețimea cuvintelor și pentru muzicalitatea versurilor, pentru imaginile clare și rare, câteva strofe izolate din „Vals trist Nr. 2”:

Ți-aduci aminte, față finlandeză,
Amurgul de pe țărmul tău din Nord?
Creșteau tăceri din umedul fiord
Și păsări mari sburau în paranteză...

... Apoi târziu, când luna din fiord
S'a ridicat pe cer și s'a aprins,
Din toată țara ta, un cântec stins
Mi-a 'ntins încet regescul lui acord...

... Sybelius își tremura răscoala
Pe coardele amurgului finez
Și'n șiruri lungi și reci de do diez
Dansa prin aer toată Kalevala...

Cineva — mi se pare Vladimir Streinu — susținea odată că nu trebuie citate prea multe versuri într-o recenzie. Cam așa ceva. Cred că, în principiu, avea dreptate. Mai cu seamă într'un studiu critic de mici proporții. Criticul — dacă e critic, nu filosof ratat, ori simplu diletant cum e subsemnatul — e bine să-și dea contribuția, cu observarea calităților și defectelor operei disecate și cu sugestiile pe care autorul le așteaptă dela competențele de bună credință. Mărginindu-se să citeze numai strictul necesar și numai când e nevoie — adică mai ales când „critică”.

Dar am observat uneori o situație de-a dreptul ridicolă — în aceeași ordine de idei: entuziasmul recenzentului depășește realizările autorului și atunci versurile citate par niște coloane moi, niște oloage picioare de punte cu care zadarnic încerci să legi pământul de cer. În acest caz, de sigur, recenzentii trebuie să renunțe neapărat la citate...

Voiu mai face un ultim citat și anume voiu reproduce întreagă, așa cum a fost scrisă, poema „Pieirea ingerului”:

Pe dealul ăsta gol nici pas, nici vreme,
O baltă'n sânge cerul, jos pria vii
Nici struguri nu mai sunt și frunza geme
Ca o lăută fără melodii.
Din singur cum am fost, mai singur sunt
Și mă'ncovoae timpul spre pământ.
Aripa asta nu mai vrea să sboare,
Să scrie pana'n mână nu mai vrea.
M'aș rezema cu tâmpla de o stea
Dar prea e'naltă steaua-mi călătoare.
Aripa nu-i, penița nu-i; un singur dor:
Cu fruntea între cântece să mor.

Sunt de părere că poema ar fi trebuit să sfârșească aici; mi se pare că orice adaos este refuzat, opera fiind împlinită. Dar ea continuă:

Dar unde-i cântecul prea mult cerut?
 Amurgul gol gândește altă moarte.
 Nici moarte n'am? Să fug atunci în lut.
 Din fruntea mea vor crește oale sparte
 Iar pana care nu vrea să se stingă
 S'o facă domnul clinchet de tilingă.

Am ales inadins această poezie. Este rezumativă și reprezentativă. Și are, alături de strălucite calități, și unele defecte. Fiindcă trebuie să ajungem și la observațiile necesare, fără de care cercetarea critică, oricât de modestă, ar avea aspect de grațiozitate amicală. Și poetul Vintilă Horia nu are nevoie de astfel de amabilitate.

Socotesc, așa dar, că ultima strofă, conținând un fel de filosofare neesențială, este o excrescență pe un contur de linii pure. Și trebuia operată. Strofe de acestea, caridacă ar lipsi, economia poemei din care fac parte ar avea de câștigat, am mai întâlnit în volum. I-aș recomanda deci d-lui Vintilă Horia o mai severă privire asupra creșterii cereștilor sale creaturi. Și, poate, mai puțin solemnitate, care tinereții nu-i vine tocmai bine.

Volumul conține însă poeme cari merită loc în antologii și pot spune că prin „Cartea omului singur“ d-l Vintilă Horia se ridică „însingurat pe culmi de poezie“...

Gherghinescu Vania

Grai și suflet românesc

Așa se intitulează pagina a doua a ziarului „Tribuna Ardealului“ din Cluj, singurul cotidian românesc al Ardealului de Nord, și această formulă exprimă un întreg program de activitate. Acest program, d-l Gheorghe Dăncuș — se pare redactorul paginei a doua — l-a arătat și în amănunte, în câteva fraze limpezi și așezate publicate în numărul din 14 August c., cari merită să fie cunoscute.

„Cum se știe — scrie d-l Dăncuș — aici, în Transilvania nordică, am rămas puțini intelectuali, cu modeste și puține posibilități de creație culturală. Masele populare însă cer slovă românească, cer hrană sufletească — erau obișnuite cu abundența — fără care nu pot trăi, așa cum nu pot trăi fără pâinea cea de toate zilele. Și cum, deocamdată, avem numai acest ziar, cu actualele posibilități (plus săptămânalul din Besztercze¹⁾), suntem siliți ca aici să ne înregistrăm și prin el să aducem la cunoștința maselor toate puținele manifestări din toate domeniile.

„Pagina a doua, deci, (până când vom putea avea și alte organe de publicitate: reviste pentru diferite domenii), nu este și nu poate fi o pagină literară propriu zisă, ci una larg culturală. „Grai și suflet românesc“ trebuie (sau ar trebui) să conțină material cultural și informativ din toate domeniile etnicului nostru. Evident, mai ales acum și aici, este imperios necesar ca totul să fie scris într'un îngrijit și curat grai românesc.

„Literatura sau, mai bine zis, încercările literare (e vorba de compozițiile personale) au fost și vor rămâne ne-lipsite din această pagină. Tinerii — aceștia sunt majoritatea colaboratorilor —, cei mai mulți, au înclinații și posibilități, deosebi în faza inițială a începuturilor, să se manifeste în acest domeniu. Fenomenul este natural și necesar.

„Dar, cum majoritatea cititorilor sunt imensele mase țărănești, trebuie și pe plan literar să ne gândim la dorurile și trebuințele lor. Literatura pe care ei o cetesc este fie cea scrisă potrivit gusturilor, trebuințelor și nivelului lor

1) Vrea să zică Bistrița.

de înțelegere, fie literatura populară: creația însăși a marelui geniu colectiv și anonim al poporului.

„Noi avem o bogată și variată creație populară, ale cărei valori estetice și morale (culturale în general) ne îndreptățesc să ne mândrim între alții. S'au făcut și s'au publicat pân'acum multe și variate culegeri, dar niciodată nu se va termina culegerea acestor comori, fiindcă este un izvor inepuizabil. Mereu se descoperă producțiuni necunoscute — păstrate de secole și milenii în sufletul poporului — și mereu se crează altele nouă.”

Și articolul se incheie cu un stăruitor apel pentru culegerea acestui tezaur de artă literară populară.

Se cuvine să mărturisim că cele câteva numere din „Tribuna Ardealului“ ce ne-au ajuns în mână fac dovada că acest program de activitate culturală este într'adevăr dus la îndeplinire.

Biblioteca „Tribuna Ardealului“

Același program, pe care rândurile reproduse mai sus îl exprimă în mod atât de lămurit, servește de îndreptar și colecției de broșuri pe care o editează cotidianul dela Cluj, după cât se poate judeca din cele patru cărțuli apărute până acum. Jumătate din ele cuprind literatură populară culeasă de pe Câmpie și din regiunea Mureșului superior, iar cealaltă jumătate, studii de popularizare asupra unor personalități sau fenomene culturale din altă regiune a Ardealului de Nord.

Transcriem titlurile broșurilor din Biblioteca „Tribuna Ardealului“, așa cum se găsesc ele inserate în paginile ziarului:

- Nr. 1. *De pe Mureș și Câmpie*, — hore și chiuituri. 30 fileri.
- Nr. 2. *Iosif Vulcan* — 100 de ani dela nașterea lui — de Preot Ion Georgescu. 20 fileri.
- Nr. 3. *Doine și Balade. — Obiceiuri de nuntă.* — Culegeri de folklor de pe Murăș și Câmpie. 20 fileri.
- Nr. 4. *Veche cultură românească în „Țara Bihariei“* — de Prof. Vasile Vartolomei. Prețul 50 fileri.

Estetica românească de astăzi

Articolul din fruntea acestui număr, semnat de d-l Al. Dima, este un capitol dintr'o lucrare mai mare, în curs de pregătire, al cărei titlu este „Privire critică asupra esteticii românești contemporane“. Alte fragmente din aceeași lucrare au apărut în câteva numere ale *Revistei Fundațiilor Regale*.

Orientat în întreagă mișcarea de idei contemporană, în urma unor studii temeinice făcute atât în țară cât și în străinătate, d-l Dima s'a dedicat în ultimii ani în special cercetărilor de estetică. Lucrările sale — printre cari teza recent tipărită asupra *Conceptului de artă populară* este o contribuție capitală în acest domeniu — exprimă, pe lângă această orientare vastă, un spirit critic dintre cele mai ascuțite, care-l face să ia imediat atitudine față de ideea adusă în desbatere. După ce cu o probitate intelectuală exemplară înfățișează datele fundamentale ale unei probleme, cu același ton senin, d-l Dima își formulează apoi obiecțiunile și punctele de vedere personale, cari sunt și de restabilire a adevărului, dar și de valorificare a unei prestații ideologice.

Aceste însușiri de specialitate și în același timp temperamentală, se manifestă și în lucrarea din care cunoaștem pân'acum doar câteva fragmente.

Olimpiu Boitoș

Premiul Teatrului Național din Cluj la Timișoara

În scopul de a stimula și valorifica forțele creatoare locale, Direcțiunea Teatrului Național din Cluj la Timișoara a instituit un premiu de 20.000 lei pentru cea mai bună lucrare dramatică, cu subiect din viața Ardealului și exprimând spiritualitatea românească de totdeauna.

Termenul de depunere a lucrărilor a fost anunțat la data de 1 Septembrie 1941.

Pentru a da posibilitate unui număr cât mai mare de autori să participe la acest concurs, Direcțiunea teatrului intenționând eventual să reție pentru reprezentare și alte piese din lotul celor nepremiate, se acordă o prelungire a termenului de depunere, până în ziua de 30 Noiembrie cor.

Revista revistelor

Revista Fundațiilor Regale, (An VIII, Nr. 7). Deși, cel puțin așa se bănuiește, are mai bine decât oricare altă revistă literară din țară, asigurate fondurile necesare unei apariții regulate, Revista Fundațiilor Regale, care ne obișnuise într-o vreme cu o precizie neadevădată, de câțiva timp apare cu întârzieri persistente.

Faptul este cu atât mai regretabil cu cât această revistă rămâne, prin proporțiile ei, prin sfera vastă a preocupărilor, cât și prin posibilitatea de a-și alege colaboratorii, principala noastră publicație periodică de cultură.

Ultimul număr, deschis de d-l Th. Capidan printr-o amplă prezentare a Atlasului lingvistic român, opera d-lor Sever Pop și Emil Petrovici, mai cuprinde un studiu al d-lui D. Caracostea despre Creativitatea eminesciană, altul al d-lui Theodor Rășcanu despre chestiunea Ucrainei și o cercetare a d-lui Nestor Camariano privitoare la traducerea dramei pastorale „Erast” de Salomon Gessner în limbile greacă și română. Partea beletristică este susținută la versuri de același Tudor Arghezi, și de Al. T. Stamatiad (4 traduceri din poezia japoneză), Marcel Romanescu, Victor Stroe, Iulian Popa și Aurel Tita (traduceri din Mallarmé, Villon și Valéry), iar la proză de d-l N. Aloman, care semnează o năvală din viața minerilor.

Comentariile critice, rezervate în numărul acesta lui Mihail Kogălniceanu, dela a cărui moarte s'au împlinit la 20 Iunie 50 de ani, sunt semnate de dd. Perpessicius, Ioan Dimitrie Suci și Șerban Cioculescu.

Croniclele și notele, ca întotdeauna, bogate și variate.

Convorbiri Literare, (an. LXXVI, Nr. 7). Ultimul număr al revistei „Convorbiri Literare”, apărut și el cu întârziere, îmbracă oarecum o haină de sărbătoare. Nu pentru împlinirea unui anumit număr de ani dela vreun eveniment cultural, ci pentru întâiul pas făcut către repararea nedreptăților ciuntiri de hotare care ni s'au impus în vara anului trecut. Este cel dintâi număr apărut după intrarea României în războiul împotriva coteropitorilor dela Răsărit.

Cuprinsul, ca de obicei proporționat, cuprinzând domenii variate, dar fără tendințe de unilateralizare a orientării. În partea beletristică, păr. I. Agârbiceanu ne dă începutul noului roman „Vâltoarea”, care va apare în întregime în paginile revistei. Nuvele mai publică d-nii: N. Dunăreanu și D. Iov, iar I. Găvănescul frumoase însemnări de „Prin munții și văile Moldovei”. O bogată recoltă de versuri de d-nii G. Tutoveanu, Vasile Posteuca, Teodor Al. Munteanu, Teofil Lianu, Iordache Nicoară, George Voevidca, Coca Farago și Chiril Vârnav, precum și culegeri de cântece din Bucovina, Basarabia și Transilvania. La eseu,

d-l Petru Iroaie semnează un documentat articol despre Ioan Maiorescu, întemeietor al dialectologiei române, iar d-l G. Popa-Lisseanu un studiu asupra elocinței lui Ion I. C. Brătianu. Psihologia pasiunii, semnată de d-l Florin Niculescu și Evoluționismul lui Spencer de d-l Alexandru Ionescu sunt două bine susținute și limpezi studii de filosofie. În rest însemnări, cronici, atât privitoare la literatura noastră cât și la cele străine.

Prin felul documentat și viu cum este scrisă, „Convorbirile Literare” continuă să se mențină printre revistele noastre literare cele mai de seamă.

Ardealul, (anul I, Nr. 28). Scopul pe care și l-a fixat încă dela apariție „Ardealul” se adâncește din ce în ce mai mult. Și-a propus, anume, să facă pretutindeni cât mai cunoscut peisajul ardelean, atât cel exterior, prin fotografii și descrieri felurite, cât și cel sufletec, prin portretul figurilor de seamă și prin creațiile artistice care reprezintă specificul acestui suflet.

Numărul despre care încreștăm cuvintele de față este rezervat poeziei ardeleni, începând din sec. al XVI-lea, dela Nicolaus Olahus, până la generația care abia acum se ridică. El nu este și, după cum mărturisește redacția, nici nu are pretenția să fie o prezentare *integrală* a poeziei ardeleni, ori o antologie a tot ce a produs Ardealul mai valoros în acest domeniu. Este mai de grabă un omagiu, o închinare adusă dăltuitorilor de vers din această provincie. Pentru că în cadrul unei prezentări integrale lipsa unor poeți ca E. Pitiș și în deosebi a lui Ion Budai-Deleanu ar fi o lacună prea mare, iar dacă ar fi vorba de o antologie, bucățile alese n'au fost întotdeauna cele mai caracteristice.

Totuși, așa cum se prezintă acest număr, este un buchet de poezie cules din ultimele patru secole ale acestui Ardeal, care s'a frământat, a știut să lupte și să îndure înfrângerii, dar care n'a știut niciodată să renunțe.

I. V. Spridon

Redacționale

— În articolul d-lui Tit Liviu Chinezu din Nr. 6 al revistei noastre, la pag. 213, se găsesc două aliniate cu un cuprins supărător pentru credința celei mai mari părți a neamului românesc. Față de anumite nedumeriri ce s'au ridicat, ne exprimăm regretul că acele aliniate s'au strecurat în revista noastră.

— Regretăm că nici în numărul de față n'am putut tipări întreg manuscrisul d-lui Marcel Romanescu despre „Pustnicul dela Muzot”, din cauza unor articole ce nu puteau fi amânate decât cu prețul nesocotirii caracterului și a structurii revistei noastre. Ne dăm seama cât pierde o asemenea studiu când apare fragmentat și la mari intervale de timp. Singura consolare ce o putem oferi cetitorilor este să le comunicăm că acest studiu de pătrunzătoare analize și caracterizări va apare și în extras.

— Rugăm pe colaboratorii noștri să aibă în vedere că revista noastră nu se ocupă cu probleme de ordin profesional și, deci, să se abțină de a expune în articolele lor idei cari pot fi jignitoare pentru una sau alta din cele două biserici naționale. Prețuind cum se cuvine covârșitoarea vâltoare națională a acestor biserici și conștiințe de menirea lor în viitor, pe care vremurile de astăzi o fac și mai evidentă, înțelegem cu atât mai mult că datoria noastră a tuturor este să facem așa fel ca, prin atitudinile noastre, să împiedecăm orice acțiune care ar putea cobori acest prețios și această misiune.

Bibliografie

- D. Bodin**, Politica economică a Regatului Sardiniei în Marea Neagră și pe Dunăre, în legătură cu Principatele Române. București, Imprimeria Națională, 1941.
- D. Bodin**, Documente privitoare la legăturile economice dintre Principatele Române și Regatul Sardiniei. București, 1941.
- Ștefan Popescu**, *Leroi-Ler*. Versuri. Editura revistei „Cadran”. București, 1941.
- Ronsarda Castro**, *Opal*. Colecția „Convorbiri Literare”. București, 1941. Tip. „Bucovina”.
- Neculai V. Coban**, *Cântece de acasă*. Ciclu basarabean. Editura „Vieața Basarabiei”.
- Vasile Bucur**, *Jertfa Basarabiei*. Poem dramatic în 5 tablouri. Tipografia „Doina”. Beiuș, 1941.
- Ștefan Manciulea**, *Titu Maiorescu, bursier al Blajului*. Extras din vol. „Omagiu Profesorului Ioan Lupaș”. București, Imprimeria Națională, 1941.
- Olimpiu Boitoș**, *Slavici și Italia*. Extras din vol. „Omagiu Profesorului Ioan Lupaș”. București, Imprimeria Națională, 1941.
- P. Sergescu**, *Mathématiciens français du temps de la Révolution française*. București, Imprimeria Națională, 1940.
- P. Sergescu**, *Quelques dates remarquables dans l'évolution des Mathématiques en France*. Timișoara, Tipografia Românească, 1941.
- Ardealul**. București. Anul I, Nr. 29—30, (7—14 Septembrie 1941).
- Vremea**. București. Anul XIII, Nr. 617—619, (7—21 Septembrie 1941).
- Biserica și Școala**. Arad. Anul 65, Nr. 36—38, (7—21 Septembrie 1941).
- Timpul Transilvaniei**. Arad. Anul 5, Nr. 92, (14 Septembrie 1941).
- Carpații**. Sibiu. Anul IX, Nr. 9, (15 Septembrie 1941).
- Dacia**. București. Anul I, Nr. 6, (15 August 1941).
- Indrumătorul Nostru**. București. Anul I, Septembrie 1941.

LUCEAFĂRUL

REVISTĂ LUNARĂ DE LITERATURĂ, ARTĂ ȘI CULTURĂ GENERALĂ

ANUL I, Nr. 7.

OCTOMVRIE 1941.

SUMARUL

Gherghinescu Vania: Țara mună (versuri)	Pag. 217
Al. Dima: Relativismul estetic al d-lui E. Lovinescu	" 218
Lucian Valea: Intoarcerea lângă pământ. — Cântec pentru o noapte năsăudeană. — Ospăț cu toamna (versuri)	" 221
Alexandru Ceușianu: Vinovat? (nuvelă; urmare și sfârșit)	" 223
Petre Bucșa: Gând moțesc (versuri)	" 231
Marcel Romanescu: Pustnicul dela Muzot (II)	" 232
Manoil Haivas: Bucovina — ocrotitoare a românismului	" 236
Ion Frumosu: Peisaj matinal (versuri)	" 239
Pavel Butan: Poetul (versuri)	" 239
Coriolan Munteanu: Elena Popea	" 240

TEXTE ȘI SCRISORI

Iosif Bâtiu: Corespondența Mariei Cunțan cu Ion Bianu	" 243
---	-------

GÂND ȘI FAPTĂ

Olimpiu Boitoș: Chemarea fraților de dincolo de zări	" 246
--	-------

CRONICI

Grigore Popa: Lucian Blağa: Despre gândirea magică	" 248
Petre Drăghici: Ion Țeicu: Păgânii	" 249
Z. Barbu: A. Chircev: Psihologia atitudinilor sociale	" 251

INSEMNĂRI ȘI RECENZII

Un an de domnie nouă; Glasul poezilor (L.); Din Moldova (Olimpiu Boiu); I. P. S. S. Mitropolitul Bălan în Basarabia (Victor Papilian); Vintilă Horia: Cartea omului singur (Gherghinescu Vania); Grai și suflet românesc; Biblioteca „Tribuna Ardealului”; Estetica românească de astăzi (Olimpiu Boitoș); Premiul Teatrului Național din Cluj la Timișoara (L.); Revista Revistelor (I. V. Spiridon); Redacționale.

EXEMPLARUL LEI 30.—